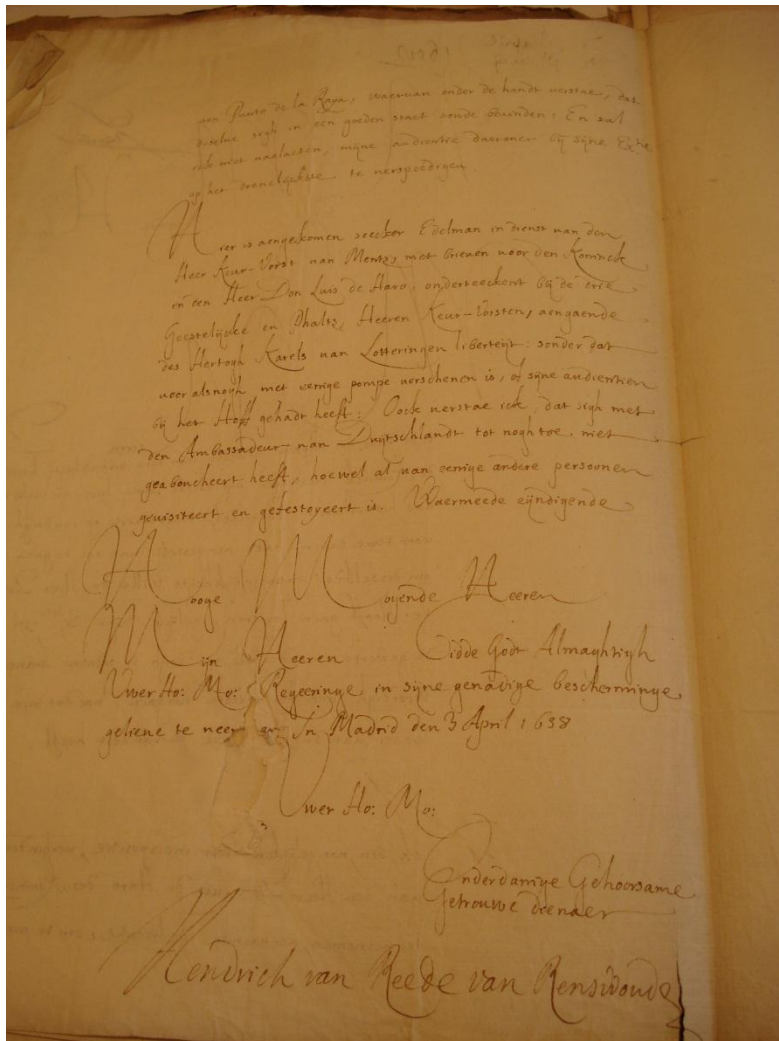

*Uwer Hoog Moogenden onderdanige, gehoorsame,
getrouwe dienaar, Hendrik van Reede van Renswoude*

Het Staatse gezantschapswezen in Spanje

W.A.J. de Rooter
0926310
wajderooter@gmail.com

MA-thesis History: Europe 1000-1800
Universiteit Leiden
scriptiebegeleider: Dr. M.A. Ebben
26-01-2015

Inhoudsopgave

	Pagina:
<u>Inleiding</u>	2 – 9
<u>Hoofdstuk 1 – De buitenlandse politiek van de Republiek</u>	10
- Rust ende vrede	10 – 12
- De vorming van de buitenlandse politiek	12 – 16
- Nederlandse gezanten in den vreemde	16 - 18
- De aanstelling van een gezant in Madrid	18 – 19
- Het verbod op het aannemen van geschenken	19 - 20
- De eerste dagen van Hendrik van Reede in Madrid	20 - 21
<u>Hoofdstuk 2: Kooplieden en consuls</u>	22 - 23
- Nederlandse handel in de Middellandse Zee	23 - 25
- Nederlandse koopliedengemeenschappen in Spanje	25 - 27
- Staatse consuls in Spaanse havensteden	27 - 31
- Van Reede van Renswoude en de consuls	31 - 33
- De Haes in 't Velt	33 – 36
<u>Hoofdstuk 3: De zoutpannen van de Punto de Araya</u>	37
- Het 'zoutprobleem' van de Republiek	37 - 38
- De kwestie Nederlands-Brazilië	38 - 41
- De Staatse vloot bezet de Taag	41 – 42
- De onderhandelingen in Madrid	43 - 44
- Het verraad van Telles de Faro	45 - 46
- Nieuwe onderhandelingen	46 – 47
- Punto de Araya en de Staatse diplomatie in Spanje	47
<u>Hoofdstuk 4: Ambassadeur Hendrik van Reede van Renswoude</u>	48 - 49
- De Europese politiek rond 1660	49 – 50
- De bezoldiging van een Staats ambassadeur	50 – 51
- Bommenberend	51 – 52
- Bernhard von Galen zoekt steun bij de Rijnbond	52 - 54
- Oorlog met de Republiek	54
- Koningin-regentes Maria Anna van Oostenrijk	55
- Sterke taal van de Staten-Generaal	55 – 58
- De Spaanse reactie op het pamflet	58 – 59
- Het succes van ambassadeur Van Reede van Renswoude	59 - 61
- Een nieuw takenpakket?	61 - 62
- De dood van een Staats ambassadeur te Madrid	62
<u>Conclusie</u>	63 – 64
<u>Archivalia</u>	65 – 66
<u>Literatuur</u>	67 - 69

Inleiding

Moetende ick andermael bekennen dat mij hiertoe met gantsch geene bequaemheijt bevinde, meer alles met eene groote genegenthijt tot den conincklijke dienst van uwe Majesteit en hare Hoog Moogende mijne Heeren de Staten aengedreven door al grootste eere & genade die ick hadde connen wenschen, uijt oorsaecke dat de eerste ben uijt de Vereenichde Neederlanden, die in name van hare Hoog Moogende voor uwe Majesteit verschijne met ernstich verlangen, van oock al eerste te sijn, in uwe Majesteit en hare Hoog Moogende te dienen; en met soodanige genegenthijt bidde ick uwe Majesteit mij gelieve te commandeeren, wiens conincklijke peroon Godt de Heere gelieve te baren veel gelucksalige jaren.¹

Met deze woorden eindigde de brief die baron Hendrik van Reede van Renswoude op 7 augustus 1656 aan de Spaanse koning Filips IV overhandigde tijdens zijn eerste officiële audiëntie aan het hof in Madrid. Hendrik van Reede van Renswoude was de eerste vaste gezant die de Republiek der Verenigde Nederlanden naar Madrid stuurde. Hij was de zoon van het Utrechtse politieke zwaargewicht Johan van Reede van Renswoude (1593-1682) en zijn vrouw Jacomina van Eeden (1595-1672).² Zoals Hendrik van Reede in zijn brief aan de Spaanse koning meldde, had hij geen enkele diplomatieke ervaring. Toch beloofde hij er alles aan te doen om de Spaanse koning en de Hoog Moogende heren van de Staten-Generaal zo goed mogelijk te dienen. Dit onderzoek richt zich op de carrière van Hendrik van Reede van Renswoude als Staats gezant aan het Spaanse hof in Madrid.

Tot de jaren 1960 verschenen talloze studies over de buitenlandse politiek van de Republiek der Verenigde Nederlanden. Daarna gingen historici zich echter meer en meer richten op de economische, mentale en culturele ontwikkeling van de Republiek. De belangstelling voor diplomatieke geschiedenis was verdwenen.³ Dit gold niet alleen voor de historici die zich bezig hielden met de geschiedenis van de Republiek. Onder invloed van de Franse Annales-school begonnen historici zich te richten op sociale, probleemgestuurde geschiedenis. Voor Annales-historici als Lucien Febvre en Marc Bloch was diplomatieke geschiedenis, met haar nadruk op de acties van koningen en elites in plaats van hypotheses

¹ Propositie van Hendrik van Reede van Renswoude gedaan aan de koning van Spanje in naam van de Staten-Generaal Archivo General de Simancas (AGS), 7-8-1656, Legajo 8641, f. 310.

² O. Schutte, ed., *Repertoria der Nederlandse vertegenwoordigers in het buitenland (1584-1810)* (Den Haag 1976) 389.

³ G. de Bruin, 'Buitenlands beleid en gezantschapswezen in de Republiek', *Nederlandsch archievenblad: oorgaan van de Vereeniging van Archivarissen in Nederland*, vol. 99, 1. (Den Haag 1995) 9.

over brede sociale en culturele veranderingen, de ergste soort van de ‘ouderwetse’ historiografie.⁴ Historici van vroegmodern Europa houden zich recentelijk echter weer bezig met de geschiedenis van internationale betrekkingen. Deze historici pleiten voor een verbreding van de term diplomatie en zetten zich af tegen de ‘traditionele vorm’ van de diplomatieke historiografie. John Watkins beschrijft in zijn artikel ‘Toward a New Diplomatic History of Medieval and Early Modern Europe’ de geschiedenis van de diplomatie als ‘one of the oldest, and traditionally one of the most conservative, subfields in the modern discipline of history.’⁵

In datzelfde artikel zet Watkins zich af tegen de traditionele vorm van het bedrijven van diplomatieke geschiedenis. De traditionele diplomatieke historici beweren dat de moderne diplomatie werd uitgevonden op het Apennijns schiereiland in de vijftiende eeuw, toen men daar begon met het aanstellen van vaste gezanten aan de verschillende Italiaanse hoven. Volgens diplomatiek historicus Garrett Mattingly was deze nieuwe vorm van diplomatie één van de vele vernieuwingen die in het Italië van de Renaissance ontstonden.⁶ Vanuit Italië verspreidde deze nieuwe vorm van diplomatie zich over de rest van Europa.⁷ Anderson, een discipel van Mattingly, beweert dat het de belangrijkste taak van de vroegmoderne ambassadeur was informatie te vergaren over het hof waaraan hij gesitueerd was.⁸ Volgens Mattingly verwachtte een staat twee zaken van zijn diplomaten: namelijk bondgenoten en informatie. Naast het vergaren van informatie over de plek waar de diplomaat gestationeerd was, moest een diplomaat zijn charme en tactisch vermogen gebruiken om bondgenoten te vriend te houden en eventuele spanningen te sussen.⁹ Volgens de Nederlandse historicus Jan Heringa moest de gezant vooral de eer van zijn vorst hoog zien te houden, aangezien hij een directe vertegenwoordiger van de vorst was. De ambassadeur moest daarom waardig en ernstig overkomen, maar tevens bescheiden. De ambassadeur diende zijn vorst met ‘éclat, met splendor, met magnificentia en met pracht’ te vertegenwoordigen.¹⁰ De Duitse historicus Heinz Schilling stelt dat Frankrijk in de zeventiende eeuw toonaangevend en trendsettend was op het gebied van de statendiplomatie. De Franse eerste minister Richelieu (1585-1642) had

⁴ E. Thomson, ‘For a comparative history of Early Modern Diplomacy, Commerce and French and Swedish emissarial cultures during the early 17th century’, *Scandinavian Journal of History*, vol. 31, No. 2. (Stockholm 2006) 153.

⁵ J. Watkins, ‘Toward a New Diplomatic History of Medieval and Early Modern Europe’, *Journal of Medieval and Early Modern History Studies* (Durham 2008) 1.

⁶ G. Mattingly, *Renaissance Diplomacy* (Londen 1955) 55.

⁷ *Ibidem*, 153-161.

⁸ Anderson, *The Rise of Modern Diplomacy* (New York 1993) 13.

⁹ Mattingly, *Renaissance Diplomacy*, 109.

¹⁰ J. Heringa, *De eer en hoogheid van de staat, Over de plaats der Verenigde Nederlanden in het diplomatieke leven van de zeventiende eeuw* (Groningen 1961) 34-37.

van het Franse *corps diplomatique* een belangrijk gereedschap gemaakt in de Europese belangenpolitiek. Gebruikte kardinaal Richelieu de Franse diplomaten onder Lodewijk XIII nog om de politieke en militaire zwakte van Frankrijk te maskeren; onder de Zonnekoning werden de Franse diplomaten gebruikt om de agressieve politiek van de koning te rechtvaardigen. Schilling stelt dat veel landen het lichtende voorbeeld van Frankrijk volgden. Toch zouden zij de Franse voorsprong volgens hem nooit inhalen. Het waren de Fransen die de protocollen, ceremoniën en terminologieën voor ambassadeurs in de zeventiende eeuw opstelden. Bovendien was het Frans aan het begin van de achttiende eeuw de *lingua franca* van de diplomatie geworden.¹¹

De nieuwe school van diplomatieke geschiedenis schaaft men onder de door de Engelse historicus Tony Osborne geopperde term *New Diplomatic History*.¹² Een goed voorbeeld van een historicus uit deze school is Jeremy Black. Hij stelt in zijn werk 'A History of Diplomacy' dat de diplomatieke historici die zich richten op het Westerse model van permanente ambassades een te nauwe benadering van de term diplomatie hanteren.¹³ In de inleiding van zijn boek beschrijft hij verschillende zaken die, naast de vaste ambassadeur, als diplomatie konden dienen; zoals sport of uithuwelijking. Hij noemt de traditionele diplomatieke geschiedenis die zich louter richt op de permanente ambassades 'overly narrow'.¹⁴ De Leidse historicus Maurits Ebben schrijft in zijn onderzoek naar de Nederlandse consuls in de Spaanse havens dat hij bewust niet heeft gekozen om de diplomatie te beschrijven op het hoogste niveau van ambassadeurs en hoge gezanten, omdat de Nederlandse geschiedschrijving over de Staatse diplomatie volgens hem al vaak vanuit dit perspectief is bedreven.¹⁵

Hoewel de vaste gezant in de historiografie uit de gratie lijkt te zijn geraakt, zijn er tegenwoordig weer historici die zich toeleggen op het gezantschapswezen van verschillende staten. In zijn artikel 'For a comparative history of Early Modern Diplomacy' vergelijkt historicus Erik Thomson, aanhanger van de *New Diplomatic History*, de taken van Zweedse en Franse diplomaten met elkaar. Hij laat in dit artikel zien dat de taken van Zweedse diplomaten vaak economisch van aard waren. Volgens hem nam informatie over commercie halverwege de zeventiende eeuw een groot deel van de brieven van de Zweedse gezanten in

¹¹ H., Schilling, *Konfessionalisierung und Staatsinteressen. Internationale Beziehungen 1559-1660*. F. Schöningh ed. Handbuch der Geschichte der internationalen Beziehungen Band 2 (Paderborn 2007) 131.

¹² Thomson, 'For a comparative history', 152.

¹³ J. Black, *A History of Diplomacy* (Londen 2010) 11.

¹⁴ Ibidem, 13-19.

¹⁵ M. A. Ebben, 'Uwer Hoog Moogenden Onderdaenigsten Dienaers. Nederlandse consuls en Staatse diplomatie in Spanje, 1648-1661', *TvG* 127, 4, (Amsterdam 2014) 650-651.

beslag, terwijl de Franse gezanten hier helemaal niet over schreven. De Zweedse kroon onderhield economische specialisten in het buitenland die moesten rapporteren over de commercie aldaar en had agenten in dienst die transacties voor de kroon en aan haar gerelateerde bedrijven moesten uitvoeren. De Zweedse diplomaten noemden prijzen van producten, bediscussieerden tollens, onderzochten handelsnetwerken en beschreven wisselingen in handelspatronen. Bovendien bevorderde de kroon vaak personen tot ambassadeur vanwege hun commerciële en fiscale kennis en kwaliteiten. Sommige jonge Zweden en buitenlanders zagen mogelijkheden en solliciteerden, vaak met succes, bij de Zweedse autoriteiten naar een diplomatenfunctie. In de jaren 1620 bevatten de instructies van de Zweedse diplomaten al vaak de eis dat zij de kroon op de hoogte moesten houden van commerciële ontwikkelingen. De eerste minister van Zweden, Axel Oxenstierna (1583-1654), vond kennis van handelszaken belangrijker dan politieke vertegenwoordiging. Onder Zweedse raadslieden heerste een consensus dat de geleerde heren Hugo Grotius en Ludwig Camerarius, buitenlandse diplomaten in Zweedse dienst, ontslagen dienden te worden, omdat zij zich volgens hen te veel bezig hielden met representatie en te weinig met commercie. De Zweedse autoriteiten stelden steeds minder vaak humanistisch geschoolde personen of juristen aan, ten gunste van personen met een grote kennis van handelszaken. Oxenstierna verving Camerarius bijvoorbeeld door de Nederlandse tapijtenhandelaar Peter Spierinck en hoewel Oxenstierna en andere Zweedse staatslieden zijn culturele en politieke connecties die hij door zijn handel in tapijten had verkregen waardeerden, waardeerden zij zijn commerciële bekwaamheid het meest. In 1637 schreef hij Oxenstierna dat hij een huis had gehuurd in Amsterdam, zodat wanneer hij geen zaken had in Den Haag, hij een tijd in de grote handelsstad kon verblijven om daar de handel in de gaten te houden.¹⁶

Waar de Zweedse autoriteiten hun gezanten aanspoorden om hen op de hoogte te houden van economische ontwikkelingen in het gebied waar de gezant gestationeerd was, gebeurde dat in Frankrijk veel minder. Zelfs de Franse consuls in de Levant, die daar in feite gestationeerd waren om de Franse handelslieden bij te staan, schreven met het thuisfront amper over handelszaken. Franse staatslieden waren wel degelijk geïnteresseerd in commerciële zaken, maar zij vonden het geen taak van de ambassadeurs om hen hierover te schrijven. De Franse ambassadeur was een hoveling die de Franse koning in woord en daad diende te vertegenwoordigen. Van de ambassadeur werd daarnaast verwacht dat hij de statigheid van de Franse koning ook in geschrift vertegenwoordigde. In de correspondentie

¹⁶ Thomson, 'For a comparative history', 155-161.

met Versailles werd daarom niet gesproken over commerciële ontwikkelingen, omdat dit zaken waren waar een majesteit zich niet mee bezig hoorde te houden.¹⁷

Volgens Thomson probeerde kardinaal Richelieu tevergeefs veranderingen aan te brengen in het Franse diplomatieke systeem. Toen Richelieu in de jaren 1626 en 1627 commerciële hervormingen promootte in de *Assemblée*, vroeg hij zijn diplomaten in Engeland, Vlaanderen, Spanje en Holland om commercieel advies. Het merendeel van de ambassadeurs reageerde echter met het excuus geen verstand te hebben van economische zaken. Ze vonden dat de kardinaal daar maar andere personen voor moest schrijven. De ambassadeurs die hem wel relevante informatie verstrekten, hielden daar in mei 1627 alweer mee op. Noch Richelieu, noch de *Secrétaires de État* stuurden de diplomaten hiervoor een reprimande.¹⁸

Toen de kardinaal de *converso* Alphonse Lopez, een simpele commerciële agent, diplomatieke taken had gegeven, publiceerden zijn politieke vijanden een pamflet waarin zij de staatsman daarop aanvielen. In het pamflet impliceerden zij dat Richelieu het ambt van gezant te koop had aangeboden. Bovendien had hij Frankrijk te schande gemaakt door de Franse koning Lodewijk XIII te laten vertegenwoordigen door een simpele koopman.¹⁹ Toen Richelieu de bankier en wapenhandelaar Jan Hoeufft als gezant naar de Republiek stuurde, hopende dat Hoeufft zijn connecties onder de Staten-Generaal zou aanwenden ten gunste van Frankrijk, sprak men hier schande van. Urban de Maillé, de markies van Bréze en zwager van Richelieu, klaagde dat de kardinaal de zaken van de Franse koning overliet aan een buitenlandse koopman.²⁰

'Traditional histories see the separation of diplomatic and consular duties as a defining moment in the emergence of modern diplomacy. Yet in the last quarter-century, diplomats around the world have noted that the questions of economics and trade now demand much more of their time than purely political matters. The ambassador is becoming once again a 'bailo', the consulate officer who served the Venetians in lieu of an ambassador at the Ottoman court', aldus historicus John Watkins.²¹ Watkins beweert in zijn artikel dat diplomaten zich de laatste vijftig jaar van de twintigste eeuw steeds meer met economische zaken zijn gaan bezighouden. Thomson beweert in zijn artikel echter dat Zweedse gezanten zich in de zeventiende eeuw al volop bezighielden met commerciële aangelegenheden. De conclusie van Schilling, dat Frankrijk het lichtende voorbeeld was voor

¹⁷ Thomson, 'For a comparative history', 155-161.

¹⁸ *Ibidem*, 159.

¹⁹ *Ibidem*, 158-159.

²⁰ *Ibidem*, 159.

²¹ Watkins, 'Toward a New Diplomatic History', 5.

alle andere Europese landen op het gebied van diplomatie, blijkt dus niet te kloppen. Het was daarnaast ook Richelieu geweest, de man die Schilling aanwijst als de architect van de Franse statendiplomatie, die het Franse gezantschapswezen tevergeefs een economische inslag had gepoogd te geven. Thomson geeft in zijn onderzoek een nieuwe invalshoek voor het onderzoek naar diplomatie op staatsniveau die perfect past in de New Diplomatic History.

Aangezien de Republiek der Verenigde Nederlanden in de historiografie vaak wordt aangeduid als een handelsnatie pur sang, ligt het in de lijn der verwachting dat commercie ook in deze staat een grote invloed had op het buitenlandse beleid. Dit onderzoek richt zich op de vraag of de Staatse diplomaten, net als de Zweedse, veel van hun tijd besteedden aan commerciële zaken. Komt het Staatse gezantschapswezen meer overeen met het commerciële Zweedse model of het klassieke Franse model van de hoveling? Het onderzoek concentreert zich op de eerste Staatse gezant in Madrid; Hendrik van Reede van Renswoude. Zijn werkzaamheden als resident en later als ambassadeur aan het Spaanse hof in Madrid worden door middel van enkele casestudies onder de loep genomen. Een onderzoek naar de Staatse resident in Madrid kan met deze nieuwe invalshoek opnieuw relevant gemaakt worden, aangezien het ten eerste nog niet eerder is gedaan en het ten tweede goed aansluit op de New Diplomatic History. Daarnaast stelt diplomatiek historicus Guido de Bruin, dat over het functioneren van de diplomatieke dienst in de Republiek überhaupt nog verassend weinig bekend is en dat verdere studie daarom noodzakelijk is.²² Traditionele studies over Staatse ambassadeurs, zoals Franken die schreef over de ervaren diplomaat Coenraad van Beuningen, richtten zich vooral op de politieke betrekkingen waar de ambassadeur zich mee bezighield. Dit valt af te lezen aan de titel die Franken zijn boek meegaf. Hij noemde het boek specifiek naar Van Beuningens 'politieke' en 'diplomatieke' activiteiten.²³ Het onderzoek dat gedaan is naar de Staatse diplomatie heeft zich in het verleden bovendien vooral toegelegd op de speciale gezantschappen die de Republiek stuurden. Een voorbeeld hiervan is Maurits Ebben vertaling van het 'Spaans Journaal' van Lodewijck Huygens, de minder bekende zoon van Constantijn Huygens, die als *gentilhomme* meereisde met de speciale legatie die de Staten-Generaal naar Madrid stuurde in 1660. Over de residerende ambassadeurs van de Staten-Generaal is verrassend weinig bekend.

Het onderzoek richt zich op verschillende perioden uit Van Renswoude's loopbaan. In het eerste hoofdstuk wordt de aanstelling van Johan van Reede als resident in Madrid

²² De Bruin, 'Buitenlands beleid en gezantschapswezen', 9.

²³ M.A.M. Franken, *Coenraad van Beuningen's politieke en diplomatieke activiteiten in de jaren 1667-1684* (Groningen 1966)

besproken. Hier wordt onderzocht wat de Staten-Generaal bewogen een vaste gezant aan te stellen in Madrid. In het tweede hoofdstuk wordt de samenwerking tussen de resident en de consuls besproken. Dit zal gebeuren door middel van een casestudy over een schip genaamd *De Haes in 't Velt*, dat in de zomer van 1656 door de Spaanse admiraliteit in beslag werd genomen. Jacob van den Hove, de Nederlandse consul in Cádiz, onderhield over dit voorval een rijke correspondentie met Van Reede van Renswoude. Samen probeerden zij het schip en zijn schipper vrij te krijgen. Vervolgens gaan we twee jaar verder in de tijd. In deze zomer van 1658 begonnen namelijk de onderhandelingen over de zoutpannen in de *Punto de Araya*, in het huidige Venezuela. De Nederlanders wilden toegang krijgen tot de zoutmijnen op de Punto de Araya, omdat het zout uit Setúbal door spanningen tussen de Republiek en Portugal niet beschikbaar meer was. De Nederlanders hadden al eerder getracht toegang te krijgen tot de zoutpannen, maar eerdere onderhandelingen waren op niets uitgedraaid.²⁴ Het leeuwendeel van de brieven van die Van Renswoude schreef tijdens deze periode bevatten informatie over de onderhandelingen. In het derde hoofdstuk wordt onderzocht hoeveel vrijheid Van Renswoude als resident ontving om de onderhandelingen aan te gaan en hoe hij hier te werk ging. In het laatste hoofdstuk wordt gekeken naar de laatste vijf jaar van Van Renswoude's leven. Op 6 juni 1664 werd hij namelijk gepromoveerd tot ordinaris ambassadeur.²⁵ In dit hoofdstuk wordt onderzocht hoe de bevordering tot ambassadeur tot stand kwam en wat de gevolgen van zijn bevordering waren. Ditmaal wordt de nasleep van de Eerste Münsterse Oorlog gebruikt als casestudy. Op 23 september 1665, toen de Staten-Generaal hun handen vol hadden aan de Tweede Engels-Nederlandse Oorlog, viel de prins-bisschop van Münster de Republiek binnen. De Staten-Generaal beschuldigden de Spaanse Nederlanden, en in het bijzonder de landvoogd Francisco de Castel Rodrigo, ervan dat zij troepen van de Münsterse bisschop door hun, neutrale, territorium hadden laten reizen. De Staten-Generaal eisten een vergoeding van de Spaanse kroon voor de geleden schade. Van Renswoude, nu officieel ambassadeur, ging gretig de onderhandelingen aan. Deze onderhandelingen komen in het laatste hoofdstuk uitgebreid aan bod.

De vier casestudies zijn bewust gekozen, omdat zij zeer verspreid liggen over de loopbaan van Van Reede van Renswoude. Samen bestrijken zij bijna de gehele diplomatieke carrière van de Staatse gezant in Spanje. Daarnaast is over deze vier onderwerpen bijzonder veel bronnenmateriaal te vinden in de archieven. Naast de vier casestudies, die als een

²⁴ M. Herrero Sanchez, 'La explotación de las salinas de Punta de Araya. Un factor conflictivo en el proceso de acercamiento hispano-neerlandés (1648-1677)', *Cuadernos de Historia Moderna* 14 (Madrid 1993) 187-188.

²⁵ Staten-Generaal aan Hendrik van Reede van Renswoude, 6-6-1664, NL-HaNa, Staten-Generaal, inv.nr. 11952.

kapstok dienen voor de verschillende hoofdstukken, zullen in de hoofdstukken een aantal andere aspecten van de carrière van de Staatse gezant belicht worden. Samen geven ze een compleet beeld van Van Renswoude's diplomatieke loopbaan en de taken die hij als gezant diende te vervullen. Nadat de vier hoofdstukken zijn behandeld, kan daarom een antwoord gegeven worden op de vraag of het Staatse gezantschapswezen meer op het Zweedse of op het Franse model leek.

Hoofdstuk 1 – De buitenlandse politiek van de Republiek

De Staten-Generaal stuurden in 1656 voor het eerst een vaste gezant naar Madrid, terwijl de Spaanse koning Filips IV binnen een jaar na de ratificatie van de vrede in 1648 een gevolmachtigde ambassadeur naar Den Haag had gestuurd in de persoon van de ervaren diplomaat Antoine Brun.²⁶ Volgens de propositie die Hendrik van Reede van Renswoude tijdens zijn eerste audiëntie overhandigde aan Filips IV, moest de koning het uitstel van de Staten-Generaal niet interpreteren als een ‘mangel van goede wille’, maar waren zij ‘door tusschen coomen van verscheijde hoochwigige affaires, daerinne [sijn] verhindert geworden.’²⁷ Bovendien meende Van Renswoude dat het ‘uijtstel ter contrarie can dienen tot bewijsinch van hare Hoog Moogende groote vertrouwlijckheit’ ten opzichte van de Spaanse kroon, aangezien Den Haag de Spaanse ambassadeur hadden geaccepteerd zonder zelf een gezant naar Madrid te sturen.²⁸ De ware reden achter het uitstel had niet zo veel te maken met ‘hoogwichtige zaken’ of een groot vertrouwen in de Spaanse koning. Om daar achter te komen moet iets dieper worden ingegaan op de internationale politiek van de Republiek.

Ruste ende vrede

De Vrede van Munster had de voormalige rebellen eindelijk officieel hun onafhankelijkheid van de Spaanse kroon gegeven. Hiermee was wel de samenbindende factor tussen de verschillende gewesten, namelijk de strijd tegen Spanje, weggevallen. De Republiek kende na de vrede grote interne problemen. De agressieve continentale en dynastieke politiek van stadhouder Willem II zorgde voor een grote belangenverstrengeling tussen het op zee en handel gerichte Holland en landsgewesten, die veel meer op de landbouw en het continent waren gericht. Na de onverwachte dood van de stadhouder in 1650 werd binnen de Republiek echter opvallend snel een nieuw evenwicht gevonden. Holland werd, geheel in overeenstemming met zijn financieel-economische overwicht, de onbetwiste dominerende en centraliserende macht. Het was Holland, in de persoon van diens raadpensionaris Johan de Witt, dat de centraliserende functie binnen de Republiek van de stadhouders had overgenomen. Het overwicht van Holland werd het cement dat de gewesten in de Unie bijeen hield. Vooral Amsterdam, dat alleen 50% van de gehele in- en uitvoer van de Republiek voor

²⁶ M. Herrero Sánchez, *El acercamiento hispano-neerlandes (1648-1678)* (Madrid 2000) 63.

²⁷ Propositie van Hendrik van Reede van Renswoude gedaan aan de koning van Spanje in naam van de Staten-Generaal 7-8-1656, AGS, Legajo 8641, f. 310.

²⁸ Ibidem.

zijn rekening nam, zag zijn invloed in de Republiek groeien. Amsterdam had officieel maar één stem in de Staten van Holland, net als bijvoorbeeld Medemblik en Purmerend. Feitelijk was deze ene stem, vooral nu Holland zo sterk de leiding had genomen in de Republiek, van doorslaggevende waarde. In de praktijk kwam het erop neer dat een weigering van Amsterdam kon worden gezien als een veto, omdat deze stad, die de helft van de belastingen van de provincie Holland opbracht, het de andere steden door de manipulatie van de beurs bijzonder moeilijk kon maken.²⁹

De machtsverschuiving van stadhouder naar de provincie Holland kwam ook tot uiting in de buitenlandse politiek van de Republiek. De agressieve, expansieve continentale politiek van de Oranjes werd vervangen door een beleid waarin het behartigen van de Hollandse handelsbelangen de prioriteit had. De buitenlandse politiek werd ondergeschikt gemaakt aan het belang van de handel.³⁰ Aanvankelijk stond Johan de Witt een buitenlandbeleid voor dat de Leidse historicus Simon Groenveld met de term ‘passief neutralisme’ aanduidde. Na zijn aanstelling in 1653 was De Witt van mening dat de Republiek zich volstrekt afwezig zou moeten houden in het Europese krachtspeel. Dit bleek echter niet houdbaar en daarom ging de raadpensionaris over tot een politiek die door Groenveld met de term ‘actief neutralisme’ is aangeduid. De Hollandse raadpensionaris volgde een buitenlandbeleid dat gericht was op het handhaven van status-quo en de vrede. Beide zaken moesten worden gewaarborgd door een aantal defensieve verdragen of non-agressiepacten tussen de drie grootste mogendheden van die tijd: Frankrijk, Engeland en de Republiek. Met een defensief verbond tussen deze drie mogendheden hoopte de raadpensionaris de vrede in Europa te waarborgen. Internationale vrede en handhaving van de Europese status-quo werden als essentieel gezien voor de bevordering van de handel en de scheepvaart en daarmee bevorderlijk voor het welzijn van de hele bevolking en de staat.³¹ De Witt gaf het doel van zijn buitenlandse politiek in deze woorden treffend weer: 'dat allenthalven rust ende vrede zij ende dat de commercie onverhindert moge werden bedreven.'³²

²⁹ Franken, *Coenraad van Beuningens*, 6-7.

³⁰ Ibidem, 7-8.

³¹ M. A. Ebben, 'Een simpel tractaet van commercie ende marine, sonder obligatie tot eenige defensie, Spaans-Nederlandse betrekkingen rond 1660', in: M. Ebben en P. Wagenaar, red., *De cirkel doorbroken. Met nieuwe ideeën terug naar de bronnen. Opstellen over de Republiek* (Leiden 2006) 87-89.

³² *Brieven van Johan de Witt*, bewerkt door R. Fruin, uitgegeven door G.W. Kernkamp WHG 3^e serie no. 18. (Amsterdam 1906) 1, 514-515. Geciteerd door M.A.M. Franken, 'Algemene tendenties en structurele aspecten van de buitenlandse politiek van de Republiek in de tweede helft der 17^e eeuw', in: G.A.M. Beekelaar ed., *Vaderlands in veelvoud: 31 opstellen over de Nederlandse geschiedenis na 1500* (Den Haag 1975) 278.

Bescherming van de Nederlandse handelsbelangen was het uitgangspunt van de buitenlandse politiek van de Republiek, niet de handhaving van de vrede.³³ Gezien de dominante positie van Amsterdam binnen Holland en de overheersende positie van Holland in de Republiek moet ook gekeken worden naar de zwaarwegende, vaak doorslaggevende invloed van deze stad. Zoals gezegd gold voor heel Holland het ideaal om de Europese rust en vrede te bewaren, zodat met deze mogelijkheden optimaal handel gedreven kon worden. Dit ideaal werd in nog grotere mate door Amsterdam nagestreefd, dat als stapelmarkt en financieel centrum van Europa gebaat was bij vrede en rust binnen het continent.³⁴ Toch schroomde de Republiek niet om naar de wapens te grijpen, wanneer de handelsbelangen werden bedreigd. Een voorbeeld hiervan is de crisis in de Oostzee in de jaren 1655-1660. Zweden, in oorlog met Denemarken, dreigde de vrije doorvaart in de Sont te belemmeren. De Republiek kwam de Denen met een grote oorlogsvloot te hulp en voorkwam een Zweedse overheersing van de zee-engte. In 1657 stuurde de Republiek een oorlogsvloot om de Taag af te sluiten. Hiermee probeerde het de onderhandelingen over de teruggave van Nederlands-Brazilië kracht bij te zetten.³⁵ Ook Amsterdam, omwille van de handel traditioneel vredesgezind, stond een agressieve buitenlandse politiek voor wanneer de handelsbelangen werden bedreigd. Volgens historicus Martinus Franken kan zelfs worden gesteld dat Amsterdam bij een aantasting van de handelsbelangen geneigd was tot een radicaler optreden dan de Hollandse raadpensionaris Johan de Witt.³⁶

De vorming van de buitenlandse politiek

Het buitenlandse beleid van de Republiek kwam volgens diplomatiek historicus Guido de Bruin op 'hoogst eigenaardige wijze' tot stand. Anderson doet hier nog een schepje boven op. Hij schrijft: 'The Dutch Republic, the greatest economic and political success story of the age, had at least in form some of the most incoherent and inefficient arrangements of all for the conduct of foreign policy'.³⁷

Om de totstandkoming van het buitenlandse beleid van de Republiek te illustreren geeft De Bruin de Staatse ambassadeur in Parijs tot voorbeeld. Pieter de Groot, zoon van Hugo de Groot, was van 1670 tot 1672 de Staatse ambassadeur aan het hof van Lodewijk XIV.

³³ Ebben, 'Een simpel tractaet', 88.

³⁴ Franken, *Coenraad van Beuningens*, 10.

³⁵ Ebben, 'Een simpel tractaet', 88.

³⁶ Franken, *Coenraad van Beuningens*, 10.

³⁷ Anderson, *The Rise of Modern Diplomacy*, 74-75.

Hij moest zijn geheime informatie in een 'secrete missive' naar de onlangs aangestelde griffier van de Staten-Generaal, Gaspar Fagel, sturen. Fagel kon vervolgens de Staten-Generaal in een geheime zitting bijeen laten komen. De brief werd dan voorgelezen via de griffier en in afschrift naar de gewesten gezonden. Als de Staten van het gewest op dat moment niet bij elkaar waren, wat met de uitzondering van de Staten van Holland bijna altijd het geval was, kwam de brief in handen van de belangrijkste dienende functionaris, de raadpensionaris of secretaris, en van het dagelijks bestuur, de Gecommitteerde Raden of Gedeputeerde Raden. Als zij het nodig achtten een reactie te sturen op de brief, moesten zij de Staten schrijven. De afgevaardigden mochten echter niet zonder overleg ingrijpende beslissingen maken. Zij moesten eerst hun achterban raadplegen. Pas als de stemhebbende leden hun adviezen hadden ingebracht konden de Staten handelen en hun gedeputeerden bij de Staten-Generaal een lastgeving doen toekomen. Vervolgens konden de Staten-Generaal, als men het eens was geworden, via de griffier hun ambassadeur instrueren.³⁸

De Bruin betitelde de totstandkoming van de buitenlandse politiek in de Republiek terecht 'hoogst eigenaardig'. In geen ander Europese staat konden meer dan 1200 personen zowel op lokaal als centraal niveau invloed uitoefenen op het buitenlands beleid. Alle brieven van de Nederlandse gezanten moesten officieel tot in de kwartiersvergaderingen en stadhuizen gelezen en bediscussieerd worden. De Bruin noemt twee grote voordelen die voortkwamen uit de unieke manier waarop in Republiek de buitenlandse politiek tot stand kwam. Ten eerste was het door de logge politieke structuur van de Republiek uiterst moeilijk de koers van het buitenlands beleid te wijzigen. Dit zorgde voor een continuïteit in het beleid dat in schril contrast stond met de politiek in de koninkrijken. Vorsten opereerden met een kleine groep hoge edelen en het veranderen van de koers was daarom veel gemakkelijker. Ten tweede zorgde het staatsbestel in de Republiek voor een grote mate van evenwichtigheid in het beleid. Monarchen lieten zich vaak leiden door dynastieke overwegingen en hadden daarom weinig oog voor de financiële of economische belangen van hun onderdanen en hun staat. De nadelen laten zich raden. De formele besluitvorming negeerde het verschil in gewicht binnen de stemhebbende leden. Het gewest Holland kon op die manier zijn economische en financiële superioriteit niet laten gelden. Vaak moest dan worden berust in verdragen en compromissen, wisselgeldconstructies en verdragingsoperaties, waar eigenlijk niemand echt tevreden mee was. Ten tweede zorgde het staatsbestel voor een log en moeizaam besluitvormingsproces. Soms werden besluiten helemaal niet genomen, omdat men niet kon komen tot de eenstemmigheid

³⁸ De Bruin, 'Buitenlands beleid en gezantschapswezen', 4.

die hiervoor nodig was. Ten derde zorgde het aantal personen dat de brieven moest lezen ervoor dat geheimhouding, essentieel bij het bedrijven van diplomatie, bij voorbaat uitgesloten was. Het gebrek aan geheimhouding beperkte de onderhandelingsruimte van de regenten en de Nederlandse gezanten in het buitenland in ernstige mate.³⁹

In de bovenstaande alinea's is het formele besluitvormingsproces besproken. Er bestond echter een groot verschil tussen de formele en de werkelijke gang van zaken. Buitenlandse gezanten schreven vaak direct aan de Hollandse raadpensionaris Johan de Witt, die vervolgens op eigen houtje kon beslissen wat er met deze informatie moest gebeuren. Op deze manier kon De Witt zelf de buitenlandse politiek vormgeven.⁴⁰ De vrijheid die De Witt genoot om diplomatieke contacten te onderhouden met Nederlandse gezanten in het buitenland en buitenlandse gezanten in Den Haag was niet zo groot geweest sinds de dagen van Van Oldenbarnevelt. Het was Anthonie Duyck, raadpensionaris van Holland van 1621 tot 1629, bijvoorbeeld ten strengste verboden om over geheime zaken persoonlijk contact te onderhouden met Nederlandse gezanten in het buitenland, behalve bij uitzondering wanneer de Staten van Holland hem dit toelieten. Later mocht hij wel op eigen houtje contact onderhouden met de Nederlandse gezanten, maar niet met de buitenlandse gezanten in Den Haag. De Witt werd vrijgelaten om te corresponderen met Nederlandse gezanten en mocht bovendien op bezoek bij de buitenlandse gezanten in Den Haag.⁴¹

Hoe Staatse gezanten precies werden aangesteld valt te lezen in het BA-eindwerkstuk van de Leidse student Joris Gerritse. In zijn thesis behandelt Gerritse de aanstelling van de ambassades die de Staten-Generaal naar Denemarken en Zweden stuurden om te bemiddelen in de Noordse Oorlog (1655-1660). De ambassades waren een idee van de Staten van Holland, maar zij konden niet op eigen houtje een gezant aanstellen of speciale legaties sturen. Een ambassadeur droeg de soevereiniteit van de vorst die hij vertegenwoordigde. In het geval van de Republiek was dat geen koning of keizer, maar waren dat de Staten-Generaal. Holland moest daarom zijn invloed in de Statenvergadering laten gelden om de Staten-Generaal te bewegen een vaste gezant aan te stellen of een legatie te sturen. Om hun uiteenlopende en talrijke taken beter te kunnen vervullen, maakten de Staten-Generaal vaak gebruik van *commissies*, groepen gedeputeerden die tijdelijk werden belast om de vergadering over een bepaald onderwerp van adviezen te voorzien. Commissies werden ook veelvuldig ingezet bij buitenlandse aangelegenheden. Sinds 1642 had Holland, als het gewest dat het meeste geld

³⁹ De Bruin, 'Buitenlands beleid en gezantschapswezen', 5.

⁴⁰ Ibidem, 6-7.

⁴¹ H.H. Rowen, *John de Witt, Grand Pensionary of Holland, 1625-1672* (Princeton 1992) 238-239.

binnenbracht, vast een tweede lid in de commissies van de Staten-Generaal, terwijl andere gewesten het met hoogstens een enkele dienden te doen. De commissies werden dus vaak gedomineerd door Holland. Gerritse laat zien dat de instructies die de Staatse ambassadeurs naar Denemarken en Zweden meekregen grotendeels van te voren waren opgesteld door Hollandse gedeputeerden. Aangezien Johan de Witt als raadpensionaris zitting had in alle commissies van de Staten van Holland was zijn hand vaak duidelijk zichtbaar in de instructies van gezanten.⁴² Wanneer dieper wordt ingegaan op de instructies die Hendrik van Reede van Renswoude opgestuurd kreeg in Madrid zal blijken dat Holland en De Witt zeer waarschijnlijk ook de architecten van die tekst zijn geweest.

Zoals gezegd, waren de Staatse gezanten vertegenwoordigers van de Staten-Generaal. Alleen zij hadden de bevoegdheid om gezanten te instrueren. Als De Witt de gezanten vanuit Den Haag wilde aansturen moest dat dus via de Staten-Generaal. De raadpensionaris ging dan als volgt te werk. Eerst streefde hij naar een overeenstemming over het te volgen beleid in de wandelgangen van de Staten van Holland.⁴³ Vervolgens werd de situatie binnen de Staten van Holland besproken. Meestal gebeurde dit aan de hand van een rapport opgesteld door een commissie onder leiding van De Witt of een afgevaardigde onder zijn naam. Het kwam echter ook voor dat De Witt de Staten van Holland persoonlijk adviseerde.⁴⁴ Wanneer de Staten van Holland het eens waren met de besluiten van De Witt, spoedde hij zich naar de overkant van het Binnenhof om als afgevaardigde van de Staten van Holland zijn resoluties aan de Staten-Generaal voor te leggen. Om extra gewicht in de schaal te leggen, woonde vaak de gehele Hollandse delegatie deze bijeenkomsten bij. De gedeputeerden van de andere gewesten waren vaak bereid om bij dringende zaken mee te gaan in de besluiten van Holland. De griffier kon vervolgens de gezant officieel op de hoogte stellen van het standpunt van de Staten-Generaal, vergezeld met de genomen resoluties.⁴⁵

In de praktijk was het Holland, als rijkste en belangrijkste van de zeven provincies, en in het bijzonder diens raadpensionaris, dat het buitenlandse beleid van Republiek bepaalde. Vanaf de jaren 1650 fungeerden de houders van deze post, opeenvolgend Johan de Witt, Gaspar Fagel en Anthonie Heinsius, driekwart eeuw in feite als ministers van buitenlandse

⁴² J. Gerritse, *Macht en daadkracht tijdens de Noordse Oorlog. De politiek achter een Nederlands gezantschap naar Denemarken (1655-1658)* (BA-scriptie Leiden 2014) 9-13

⁴³ De Bruin, 'Buitenlands beleid en gezantschapswezen' 7.

⁴⁴ Rowen, *John de Witt*, 240.

⁴⁵ De Bruin, 'Buitenlands beleid en gezantschapswezen', 7.

zaken. In deze functie was de Hollandse raadpensionaris een van de belangrijkste figuren op het Europese politieke toneel.⁴⁶

Nederlandse gezanten in den vreemde

Nu de Staatse besluitvorming ten opzichte van de buitenlandse politiek is besproken, verleggen we de aandacht naar de Nederlandse gezanten in het buitenland. In de Middeleeuwen stuurden monarchen vaak speciale gezantschappen om diplomatie te bedrijven. Vanaf de vijftiende eeuw kwamen de vaste gezanten in zwang. Dit betekent echter niet dat de speciale legaties compleet verdwenen waren in de zeventiende eeuw. In deze eeuw werd de Europese diplomatie, ook die van de Staten-Generaal, voor een groot deel nog bedreven door middel van ‘extraordinaris bezendingen’. De overgang van het zwaartepunt van diplomatie van de gezantschappen de residerende ambassadeur verliep slechts zeer geleidelijk.⁴⁷ Anderson stelt dat de vroegmoderne vaste gezant zich haast niet bezig hield met onderhandelingen, omdat onderhandelingen nog vaak waren voorbehouden aan speciale legaties die na de onderhandelingen direct huiswaarts keerden.⁴⁸ De Staten-Generaal stuurden bijvoorbeeld in 1646 een delegatie van acht ambassadeurs naar Westfalen om daar te onderhandelen over de vrede met Spanje. De Staten-Generaal bleven daarna diplomatieke gezantschappen sturen, naar bijvoorbeeld Frankrijk in 1678-1679 en naar Engeland in 1685.⁴⁹

De Republiek bleef in vergelijking met andere staten lang vasthouden aan de diplomatieke praktijk van de gezantschappen. De Staten-Generaal hadden maar op twee plaatsen vaste gezanten aangewezen, namelijk in Londen en aan het Franse hof. Bovendien hadden deze lang niet altijd de officiële ambassadeursstatus. De hoge kosten die vaste residenten met zich meenamen, bewogen de Staten-Generaal ertoe alleen bij noodzaak vaste gezanten aan te stellen.⁵⁰ Daarnaast weerspiegelde de zending van buitengewone gezantschappen het federale karakter van de staat. De gezantschappen pasten bij de complexe en veelhoofdige staatsvorm die de Republiek kende. Elk gewest wilde directe invloed uitoefenen op het beleid. Bovendien wilden zij een aandeel krijgen in de eer die de staat kreeg toegewezen. Nog een andere reden voor het vasthouden aan de buitenlandse gezantschappen

⁴⁶ Anderson, *The Rise of Modern Diplomacy*, 75.

⁴⁷ Heringa, *De eer en hoogheid*, 18.

⁴⁸ Anderson, *The Rise of Modern Diplomacy*, 13.

⁴⁹ M.A. Ebben, *Un Holandés en la España de Felipe IV, Diario del viaje de Lodewijk Huygens (1660-1661)* (Madrid 2010) 24.

⁵⁰ *Ibidem*.

lag in het feit dat het voor de Staten-Generaal moeilijk was om geschikte kandidaten te vinden. Traditioneel kwamen alleen individuen uit regentenfamilies in aanmerking voor een residerende functie in het buitenland. Regenten hadden vaak echter niet zo'n trek in een ambassadeursfunctie. De kans was groot dat zij, doordat zij voor een langere tijd in het buitenland verbleven, invloed verloren in hun eigen stad. Dit was het ergste wat een regent kon overkomen, omdat de invloed in zijn stad de basis was voor zijn politieke kracht. Het Staatse ambassadeurschap, dat officieel drie jaar duurde, gaf daarnaast geen enkele garantie op een diplomatieke of politieke carrière. Ook liep de ambassadeur het gevaar dat zijn ambt werd verlengd en op deze manier een soort verkapte verbanning werd. Wanneer de Staten-Generaal uiteindelijk toch iemand hadden gevonden die in Staatse dienst in het buitenland wilde verblijven, was dit daarom niet altijd een bekwame persoon. Bovendien hadden de gezanten, wegens chronisch geldgebrek, het staatsbelang niet altijd even hoog in het vaandel staan. Nederlandse diplomaten waren niet zelden bezig met het vergaren van allerlei neveninkomsten, waardoor ze hun diplomatieke taken soms nalieten.⁵¹

Filips IV zag de onthouding van een Staatse ambassadeur aan zijn hof als een belediging. Dit werd versterkt door het feit dat hij zelf wel direct na de ratificatie van de vrede een ambassadeur naar Den Haag had gestuurd. In de zeventiende eeuw was het namelijk aanzienlijker om gezanten te ontvangen dan ze te sturen. Slechts zwakke staten, zo was de gedachte, hadden gezanten in het buitenland nodig. Van Renswoude's bewering dat de Spaanse koning blij moest zijn met het vertrouwen dat de Staten-Generaal in hem hadden gesteld door geen vaste gezant naar zijn hof te sturen was echter niet uit de lucht gegrepen. Buitenlandse gezanten werden in de zeventiende eeuw nog altijd met een schuin oog bekeken, omdat men bang was voor spionage. Vorsten vonden het daarom soms voordeliger om gezanten te sturen zonder ze aan hun eigen hof te ontvangen.⁵²

De katholieke hoven beriepen zich bij het bepalen van de rang van de vorsten en hun gezanten op de hiërarchie, zoals het pauselijk hof die had opgesteld. Hier stond de keizer bovenaan, daaronder de Franse koning en daaronder de Spaanse koning. De Republiek stond, als republiek, in een stuk lager in rang dan de koning van Spanje.⁵³ Het was in de zeventiende eeuw geen algemene regel, dat vorsten elkaar wederzijds gezanten stuurden. Het was ook niet altijd het geval dat staten elkaar gezanten van gelijke rang stuurden. Het kwam voor dat een vorst een ambassadeur naar een andere vorst stuurde die hij als zijn mindere beschouwde,

⁵¹ M.A. Ebben, *Lodewijck Huygens' Spaans journaal Reis naar het hof van de koning van Spanje, 1660-1661* (Zutphen 2005) 15.

⁵² Heringa, *De eer en hoogheid van de staat*, 20.

⁵³ *Ibidem*, 7-8.

terwijl hij er aanstoot aan zou nemen wanneer deze mindere vorst een gezant van dezelfde rang naar zijn hof zou sturen. Over het algemeen werd het echter als een bewijs van gebrek aan vriendschap of respect beschouwd wanneer een zending van een gezant niet of niet gelijkwaardig werd beantwoord.⁵⁴

De aanstelling van een gezant in Madrid

De Staten-Generaal hadden al jaren overwogen een ambassade naar Madrid te zenden, maar door sterk verzet van Zeeland en onenigheid tussen de provincies over de nominatie kwam daar niets van. In 1655 waren de Staten weer met de zaak bezig. Zij meenden dat het compliment van de vrede van 1648 afgelegd diende te worden met de zending van een ambassade. De ambassade werd in november 1655 aan het Spaanse hof aangekondigd door Hendrik van Reede van Renswoude, die op dat moment in Madrid verbleef. Een paar maanden later kreeg hij echter alweer de opdracht om het uitblijven van het gezantschap te excuseren.⁵⁵

Op 20 april 1656 schreef de Spaanse ambassadeur te Den Haag, Don Esteban de Gamarra y Contreras, een brief naar de eerste minister van Spanje, Don Luis de Haro. Hij schreef dat Holland in overeenstemming met de andere provincies, minus Zeeland dat tegen de zending bleef, had besloten een ambassadeur aan het Madrileense hof aan te stellen. De keuze was gevallen op de edelman Hendrik van Reede van Renswoude, die op dat moment dus al in Madrid woonde. Gamarra was zeer tevreden met de keuze voor Hendrik van Reede, omdat zijn vader, Johan van Reede van Renswoude, volgens hem *mucho mano* in de Republiek had.⁵⁶ Johan van Reede was inderdaad een waar politiek zwaargewicht. Hij was gedeputeerde van de Staten van Utrecht bij de Staten-Generaal geweest. Daarnaast was hij in 1644 als extraordinaris ambassadeur naar Engeland gezonden, om te bemiddelen tussen de Engelse koning en de Staten-Generaal. Bovendien was hij van 1652 tot 1671 president van de Staten van Utrecht geweest.⁵⁷ Johan werkte nauw samen met zijn neef, Adriaan van Reede, heer van Amerongen (1613-1700), eveneens een politiek zwaargewicht. Samen hadden zij veel invloed in de Staten-Generaal.⁵⁸

⁵⁴ Heringa, *De eer en hoogheid van de staat*, 20.

⁵⁵ Ibidem, 348

⁵⁶ Brief van Gamarra aan Don Luis de Haro Den Haag 20 -4-1656, AGS, Legajo 8471, folio 146.

⁵⁷ Schutte, *Repertoria der Nederlandse vertegenwoordigers*, 389.

⁵⁸ F. Gouwens, *Ontdaen van de radicale qualiteyten ende de hooge bedieninge' Johan van Reede, heer van Renswoude (1593-1682). Een politieke biografie.* (Research MA-Thesis Europe 1000-1800 Leiden 2013) 2.

Het is niet ondenkbaar dat Johan van Reede van Renswoude een flinke vinger in de pap heeft gehad bij de aanstelling van zijn zoon tot resident in Madrid. Het waren de Staten van Holland geweest die er in de Statenvergadering op hadden aangedrongen dat het verstandig zou zijn een resident aan te stellen in Madrid. De gezant die in Madrid werd aangesteld was echter geen Hollander, maar een Utrechenaar. Hoewel Johan van Reede kan worden gezien als een prinsgezinde regent, onderhield hij ook goede contacten met De Witt. Daarnaast kon Van Renswoude zeer goed overweg met de Goudse regent Hiëronymus van Beverningh, die op zijn plaats weer vriendschappelijke banden met de Hollandse raadpensionaris onderhield. Van Renswoude bezat een huis in Den Haag en was dagelijks op het Binnenhof te vinden om zijn invloed daar te laten gelden.⁵⁹ De invloed van Johan van Reede in de Staten-Generaal en de vriendschappelijke betrekkingen die hij onderhield met de belangrijkste Hollandse regenten zouden redenen kunnen zijn dat de Staten van Holland ermee instemden een Utrechenaar als gezant naar Madrid te sturen.

Een andere, meer praktische reden, kan worden gevonden in het boek van Heringa. Als resident verdiende Hendrik van Reede van Renswoude 20 pond per dag, wat neerkwam op 7300 pond per jaar. Deze kosten moesten worden betaald door het gewest Utrecht, aangezien Van Renswoude een Utrechenaar was. Holland en Zeeland betaalden respectievelijk voor de gezanten in Parijs en Londen. Het sturen van een Utrechenaar was voor Holland dus gratis.⁶⁰ Daarnaast paste de verspreiding van de Staatse gezanten over de verschillende provincies, net als de speciale legaties, bij het federale karakter van de staat.

Het verbod op het aannemen van geschenken

De resident had een eed moeten afleggen, waarover Gamarra zich enigszins verwonderde. Hendrik van Reede had namelijk moeten zweren dat hij tijdens zijn ambtstermijn, zowel direct als indirect, nooit een geschenk zou aannemen van de Spaanse koning.⁶¹ Tijdens de Grote Vergadering op 10 augustus 1651 hadden de Staten-Generaal besloten dat geen enkele gezant van de Republiek, ambassadeur, resident of wat voor gezant dan ook, enige verering of geschenk mochten aannemen. De gezanten moesten onder ede verklaren zich hieraan te houden. Vanaf 1653 werd de resolutie in alle instructies opgenomen. Volgens de diplomaat Abraham de Wicquefort hadden de Staatse diplomaten zich hier tot 1672 formidabel aan

⁵⁹ Gouwens, *Ontdaen van de radicale qualiteyten*, 17-21.

⁶⁰ Heringa, *'De eer en hoogheid'*, 113.

⁶¹ Brief van Gamarra aan Don Luis de Haro Den Haag 20-4-1656, AGS, Legajo 8471, folio 150.

gehouden. De gezanten van de Staten weigerden alle geschenken, zelfs levensmiddelen en verversingen. Een bekend voorbeeld hiervan is Coenraad van Beuningen die in 1652 druiven weigerde die hem door Poolse ambassadeurs waren aangeboden. Toen de stad Bremen hem later een kaart van de stad ter waarde van 6 à 8 stuivers aanbod, weigerde Van Beuningen deze eveneens. Johan de Witt prees Van Beuningens toewijding, maar wees hem erop dat het niet de bedoeling was dat diplomaten van iedereen geschenken weigerden. Staatse diplomaten mochten geen geschenken aannemen van de koning of staat waar ze gestationeerd waren of heengezonden werden, maar geschenken aannemen van andere personen was volgens De Witt geen probleem. Toch zouden de Staatse gezanten vaak geschenken weigeren. Staatse gedeputeerden in Engeland weigerden in 1653 wijn, die de Portugese ambassadeur hun had gezonden als dank voor hun condoleances na het overlijden van de Portugese kroonprins. Toen enkele Staatse gezanten in 1657 naar Münster werden gestuurd om met de vorst-bisschop te onderhandelen, werden zij door hem ontvangen in een herberg. De bisschop had geen ruimte voor hen in zijn kasteel Ahaus en had logies voor hen laten bespreken. Hij stond erop dat de gezanten op zijn kosten zouden eten en, om te voorkomen dat zij zichzelf in hun voedsel zouden voorzien, verbood hij de herbergier en de rest van de stad de Nederlanders levensmiddelen te verschaffen. Toch weigerden de gezanten enkele schotels, die de bisschop hun verschaftte. Wicquefort veroordeelde het weigeren van geschenken. De Staten-Generaal schonden de eerste regels van beleefdheid door de gezanten te dwingen geschenken te weigeren. Het aannemen van geschenken van vorsten was immers de normale gang van zaken in de vroegmoderne diplomatie. Lodewijk XIV verbood in 1663 in reactie op deze Staatse maatregel zijn commissarissen geschenken aan te nemen van de Staten-Generaal.⁶²

De eerste dagen van Hendrik van Reede in Madrid

Tijdens zijn eerste officiële audiënties aan het Spaanse hof presenteerde Van Reede zich niet met de officiële titel van ambassadeur, maar met die van de lager geplaatste resident.⁶³ De Republiek had een voorkeur voor het zenden van gezanten van de tweede rang. Gezanten van lagere rang konden hun werk in betrekkelijke stilte volbrengen, omdat hun optreden niet met hetzelfde ceremonie en pracht en praal omringd was als die van de ambassadeurs. Daarnaast hoefden de gezanten van lagere rang minder op hun waardigheid te letten dan ambassadeurs en konden hun werk daarom vlotter volbrengen. Gezanten van lagere rang waren ook veel

⁶² Heringa, *De eer en hoogheid van de staat*, 106-107.

⁶³ Herrero Sánchez, *El acercamiento Hispano-Neerlandés (1648-1678)* (Madrid 2000) 62-63.

mobieler dan ambassadeurs. Waar ambassadeurs zich met een groot gevolg en kostbaar meubilair moesten omringen, was dat voor gezanten van lagere rang niet nodig. Deze gezanten waren dus vaak veel sneller klaar voor vertrek. Bovendien hadden zij hierdoor minder uitgaven en was hun traktement aanzienlijk lager dan dat van de ambassadeurs.⁶⁴

Nu moet de vrijheid van een gezant van secundaire status niet overdreven worden. Ook de resident moest zich aan bepaalde hofetiquette houden. Bij zijn aankomst in Madrid moest de Hendrik van Reede zich eerst officieel voorstellen aan de koning van Spanje. In een brief van 9 augustus 1656 schreef de resident dat hij op audiëntie was geweest bij de koning van Spanje, de valido Don Luis de Haro en enige andere Spaanse grandes.⁶⁵ Op 11 augustus 1656 had hij een audiëntie met de Spaanse koningin Maria Anna, dochter van de Oostenrijkse keizer Ferdinand III. Hij sprak de koningin aan in haar moedertaal, namelijk het Duits. Vervolgens had hij een audiëntie met de infante, wie hij aansprak in de ‘Castiliaensche spraecke’.⁶⁶ Dat hij de taal goed sprak is waarschijnlijk te danken aan het feit dat hij al enige tijd voor zijn aanstelling in Madrid had gewoond. Daarnaast werd het de Staatse gezanten voorgeschreven mee te delen in het openbaar vieren van blijde gebeurtenissen die zowel in de Republiek als in het land waar de gezant resideerde waren voorgevallen. Hendrik van Reede gaf feesten ter ere van de vredes van de Pyreneeën en Aken. De vredes moesten met grootse feesten worden gevierd om de pracht en rijkdom van de Republiek te laten zien. De kosten voor deze feesten mocht Van Renswoude declareren. Ook moest de resident zich houden aan het ceremonieel rondom de rang van de gezanten. De Staatse resident ging hier in 1662 lelijk mee in de fout, toen hij van de Franse ambassadeur eiste dat de Fransman hem voor zou laten gaan op de trap. De Franse ambassadeur was hier niet van gediend aangezien hij ten eerste een volwaardig ambassadeur en ten tweede een gezant van de Franse koning was, die in rang veel hoger staat dan de Staten-Generaal. Al kon Van Renswoude als resident makkelijker met allerlei autoriteiten in contact komen, met de koning in contact komen bleef moeilijk. Hij mocht als vertegenwoordiger van een protestantse natie, buiten de officiële audiënties, niet eens op het hof verschijnen. Ambassadeurs van protestantse naties zagen de koning dan ook zeer zelden. Rooms-katholieke gezanten mochten op zon- en feestdagen het hof bezoeken.⁶⁷

⁶⁴ Heringa, *De eer en hoogheid van de staat*, 30-31.

⁶⁵ Van Renswoude aan Staten-Generaal Madrid 9-8-1656, Nationaal Archief Den Haag (NL-HaNA), Staten-Generaal (SG), inv nr. 7049.

⁶⁶ Van Renswoude aan Staten-Generaal Madrid 16-8-1656, NL-HaNA, SG, inv nr. 7049.

⁶⁷ Heringa, *De eer en hoogheid van de staat*, 85-96; 155; 178-180.

Hoofdstuk 2: Kooplieden en consuls

Waren de Spaansche werkwilligen ver te zoeken, de vreemdelingen stonden klaar om in te vallen. Duitschers, Vlamingen, Engelschen, Genueezen, Italianen, Potrugeezen en Franschen, in één woord alle volken van Europa verrijkten zich ten kosten van Spanje; van de minste bedrijven tot de grootste handels- en bankzaken was alles, wat verdienste beteekende maar arbeid vereischte, in handen van vreemdelingen.⁶⁸

Het bovenstaande citaat komt uit de dissertatie van historica Sophie Drossaers uit 1915. Hoewel het citaat een goed voorbeeld is van de zogenaamde Zwarte Legende, waarin Spanjaarden worden afgeschilderd als onaardige, geniepig en vooral luie personen, spreekt zij weldegelijk de waarheid over het grote aantal buitenlanders dat participeerden in de handel in en rondom Spanje. In vele havensteden rondom de Middellandse Zee ontstonden in de vroegmoderne tijd netwerken van Noord-Europese koopliedenkolonies. Deze ontstonden in de jaren 1570, 1580 en 1590 als kleine nederzettingen van vooral Vlaamse, Engelse en, in het westen, Hanzeatische kooplieden. Deze nederzettingen ontstonden naast de eeuwenoude Franse en Italiaanse kooplieden nederzettingen die daarvoor en tot het einde van de zestiende eeuw de handel in de Middellandse Zee domineerden. Na de eeuwwisseling begonnen ook Noord-Europeanen een vitale rol te spelen in de Mediterrane handel en cultuur.⁶⁹ De eerste Nederlandse nederzettingen waren te vinden in Livorno, Aleppo en Smyrna, al stelden deze, met uitzondering van Livorno, niet zo veel voor. In Aleppo waren in 1604 maar twee Nederlandse handelshuizen te vinden en ook de gemeenschap in Smyrna was klein en van weinig betekenis. Deze eerste Nederlandse koopliedengemeenschappen waren waarschijnlijk geënt op oudere katholieke, Vlaamse gemeenschappen. De Nederlandse kooplieden die zich daar vestigden waren aanvankelijk vaak katholieken afkomstig uit Staats-Brabant. In gebieden die onder de Spaanse kroon vielen mochten Nederlandse kooplieden zich tot 1648 niet vestigen. Dit weerhield de kooplieden uit de Republiek er niet van om handel te drijven met Spanje. In de Spaanse territoria voerden zij hun handelstransacties uit via Vlamingen en Brabanders. Nadat Filips IV in 1621 de embargo's tegen de Nederlandse kooplieden nieuw leven inblies, stortte de Nederlandse handel echter compleet in elkaar. De Hollandse kooplieden hadden geen toegang meer tot Spaans zilver en het embargo weerhield hun ervan olie, graan en olijfolie van Zuid- naar Noord-Italië te verschepen. De Nederlandse handel in

⁶⁸ S.W.A. Drossaers, *Diplomatieke betrekkingen tusschen Spanje en de Republiek der Vereenigde Nederlanden 1678-1684* (Den Haag 1915) 6.

⁶⁹ Israel, *The Dutch merchant colonies*, 87.

Spanje, Italië en het Ottomaanse Rijk raakte in verval en het duurde nog minstens een kwart eeuw voordat deze handel weer zou aantrekken.⁷⁰

Nederlandse handel in de Middellandse Zee

De Nederlanders begonnen aan het einde van de zestiende eeuw een grote rol te spelen in de handel op de Middellandse Zee. In de Republiek stond deze handel bekend als de 'straatvaart', omdat de schepen door de Straat van Gibraltar moesten varen. In 1591 vertrokken vijftig tot honderd schepen van Amsterdam naar Livorno. Daarnaast vertrok een kleiner aantal schepen van de havens van Hoorn, Enkhuizen, Rotterdam en Middelburg.⁷¹ Terwijl de Nederlanders in de rest van de wereld een commercieel overwicht bereikten, moesten zij in het Middellandse Zeegebied vaak hun meerdere erkennen in de Engelsen, Fransen of Venetianen. De embargo's die de Spaanse koningen Filips III in 1598 invoerde tegen de Nederlandse rebellen waren hier de grootste oorzaak van. Tijdens het Twaalfjarig Bestand werden de Nederlanders wel toegelaten in de Spaanse havens en konden zij participeren in de rijke handel tussen het Iberisch schiereiland en Italië. De Nederlanders wisten zich snel op te werken tot de grootste vervoerders van Castiliaanse wol, Valenciaans zout en Portugees suiker naar Genua, Livorno en Venetië, van Apuliaanse olie, Apuliaans en Siciliaans graan en Sicilaans zout naar Noord-Italië.⁷² Dit veranderde in 1621 toen het Bestand afliep en Filips IV opnieuw een embargo tegen de Nederlanders in het leven blies. De Spaanse koning weerde de Nederlanders uit alle havensteden die onder zijn kroon vielen, zowel in Spanje als in Portugal en Italië. Het embargo zorgde ervoor dat de Nederlandse straatvaart sterk in verval raakte. Nu Spanje weer vijandig gebied was geworden, konden de Nederlandse schepen die onderweg waren naar Italië geen tussenstops meer maken in de Spaanse havensteden. Daarnaast waren er geen Nederlandse oorlogsschepen beschikbaar, omdat deze nodig waren voor de blokkade van de Vlaamse havens en in de strijd tegen de Duinskerkse kapers. Daarom werd in 1625 de 'Directie van de Levantse Handel' opgericht. Deze bestond uit zeven rijke Amsterdamse kooplieden die een systeem van konvoeien voor de bescherming van de Nederlandse handelsschepen op touw zetten. Zij controleerden de schepen voor vertrek op voldoende

⁷⁰ J.W. Veluwenkamp, 'Merchant colonies in the Dutch Trade System (1550-1750)', in: C.A. Davids, W. Fritschy en L.A. van der Valk ed., *Kapitaal, ondernemerschap en beleid : studies over economie en politiek in Nederland, Europa en Azië van 1500 tot heden : afscheidsbundel voor prof. dr. P.W. Klein* (Amsterdam 1996) 156-158.

⁷¹ J.I. Israel, 'The phases of the Dutch straatvaart (1590-1713) A chapter in the economic history of the Mediterranean,' *TvG*, vol. 99, 1. (Amsterdam 1986) 5

⁷² *Ibidem*, 12

bemanning en bewapening. Elk handelsschip moest lastgeld betalen om deze konvoien te bekostigen. De Directie van de Levantse Handel werd nooit een handelscompagnie zoals de English Levant Company of de Verenigde Oost-Indische Compagnie, omdat de Nederlandse handelaren in het Middellandse Zeegebied niet de noodzaak zagen om zo nauw samen te werken.⁷³

Na 1647 waren de condities voor een herovering van de Spaanse markt voor de Nederlanders echter gunstig. De Engelse overzeese handel leed ernstig onder de spanningen van de Engelse Burgeroorlog. De Venetiaanse handel leed op zijn plaats onder de langdurige oorlog met de Turken, die van 1645 tot 1669 duurde. Frankrijk was tot de Vrede van de Pyreneeën in 1659 verwickeld in een langdurige oorlog met Spanje. Toen de Spaanse kroon in 1647-48 de embargo's tegen de Republiek begon op te heffen, hadden de Nederlanders een prima uitgangspositie om de leiding te nemen in de handel in de Spaanse havens. Daarnaast zorgde de opheffing van de embargo's ervoor dat de Nederlandse vrachtprijzen en maritieme belastingen dramatisch kelderden, waardoor het vervoeren van goederen door Nederlandse schepen een stuk lucratiever werd. Deze lage tarieven waren 'structureel' in de zin dat ze standhielden tot 1672. Bovendien kregen de Nederlanders tijdens de Vrede van Munster en later in het Maritieme Traktaat van 1651 zeer gunstige handelsvoorwaarden met Spanje toebedeeld.⁷⁴

De straatvaart werd nog belangrijker doordat de Engelsen en Fransen in de tweede helft van de zeventiende eeuw aanvingen met het beschermen van hun markten tegen Nederlandse handelaren middels het doorvoeren van allerlei mercantilistische acties. Het is daarom niet vreemd dat de Nederlandse kooplieden zich vol overgave op de Spaanse markt hadden gestort. Na het tekenen van de vrede in Munster vertrokken direct vele kooplieden vanuit Amsterdam, Leiden en andere Hollandse steden richting Spanje. Er ontstonden flinke Nederlandse nederzettingen, waarvan die in Cádiz en Málaga veruit de grootste waren. In 1656 waren in Cádiz ongeveer 30 Nederlandse handelshuizen te vinden. Eén van de bekendste handelshuizen was dat van Elias van Colen; een telg uit de Amsterdamse kooplieden familie van dezelfde naam die één van de voornaamste deelnemers in de Levantse handel was. In Málaga waren in de jaren 1660 ongeveer 20 Nederlandse handelshuizen te vinden. Daarnaast bestonden nog enkele handelshuizen in Alicante, maar dit was een kleiner

⁷³ M.C. Engels, *Merchants, interlopers, seamen and corsairs. The 'Flemish' community in Livorno and Genoa (1615-1535)* (Hilversum 1997) 59-61.

⁷⁴ J.I. Israel, *Dutch Primacy in World Trade* (Oxford 1989) 197-198 .

aantal.⁷⁵ Vrijwel direct nadat de Nederlandse kooplieden zich vestigden in de Spaanse havensteden, begonnen de Staten-Generaal met het aanstellen van consuls. Dit deden zij in goed overleg met de Directie van de Levantse Handel in Amsterdam.⁷⁶ Binnen een jaar na het tekenen van de Vrede van Munster hadden de Staten-Generaal zes consuls aangesteld in de Spaanse en Spaans-Italiaanse havens, die de belangen moesten behartigen van kooplieden in veertien verschillende havenplaatsen.⁷⁷ De laatste jaren wordt veel onderzoek gedaan naar het functioneren van de consuls.⁷⁸ De Nederlandse consuls in Spanje zijn van belang voor een onderzoek naar de Staatse ambassadeur in Madrid, omdat zij degenen waren die er bij de Staten-Generaal herhaaldelijk op aan hadden gedrongen om een Nederlandse gezant aan het hof in Madrid aan te stellen.⁷⁹ Bovendien zouden de consuls gedurende zijn gehele periode als Staats gezant in Madrid nauw met Van Renswoude samenwerken.

Nederlandse koopliedengemeenschappen in Spanje

In de zeventiende eeuw waren in veel Europese haven- en handelssteden Nederlandse koopliedengemeenschappen te vinden. De historiografie over de opkomst van deze koopliedengemeenschappen of koopliedennaties geeft geen antwoord op de vraag of deze naties een rol speelden in de penetratie van de buitenlandse markten door de Nederlandse kooplieden. Toch zijn er genoeg redenen om aan te nemen dat dit wel degelijk het geval was. Nederlandse handelaren hadden kennis van de handel, goede zakenrelaties, de uitstekende financiële middelen en een directe toegang tot de internationale markt geconcentreerd in Amsterdam.⁸⁰ In de Nederlandse handel op de Middellandse Zee kan men twee verschillende groepen van kooplieden onderscheiden. Ten eerste was er de groep kooplieden die zich gedurende tientallen jaren of permanent vestigde in de buitenlandse havenstad. Zij rekende vaak een vaste provisie voor hun arbeid en konden verschillende handelshuizen tegelijk bedienen.⁸¹ Een voorbeeld hiervan is de Bossche koopman Cornelis Suyskens (1634-1679), die zich omstreeks 1655 als koopman in Cádiz vestigde. Dat Nederlandse kooplieden veel geld konden verdienen in Spanje blijkt nog wel het beste uit deze Brabantse koopman.

⁷⁵ J.I. Israel, 'The Dutch Merchant Colonies in the Mediterranean during the Seventeenth Century', *Renaissance and Modern Studies* 30, 1 (Nottingham 1986) 99-100.

⁷⁶ N. Steengaard, 'Consuls and nations in the Levant from 1570 to 1650', *The Scandinavian Economic History Review* XC (Stockholm 1967) 48.

⁷⁷ Ebben, 'Een simpel tractaet', 87-88.

⁷⁸ Ebben, 'Uwer Hoog Moogenden', 650.

⁷⁹ Idem, 664-665.

⁸⁰ Veluwenkamp, 'Merchant colonies in the Dutch Trade System', 144.

⁸¹ H. Wätjen, *Die Niederländer im Mittelmeergebiet zur Zeit ihrer höchsten Machtstellung* (Berlijn 1909) 184.

Suyskens stamde uit een aanzienlijke, katholieke familie uit de Meierij. Op 3 februari 1660 trouwde hij in de kathedraal van Cádiz met Ana Maria de Coen van Campen. Het huwelijk bleef kinderloos en Ana Maria stierf in het jaar 1666. Suyskens besloot te hertrouwen, maar omdat hij niet met een Spaanse wenste te trouwen verzocht hij zijn vriend en zaakwaarnemer Philippus van Hulten te Amsterdam een geschikte dame voor hem te zoeken. Zijn toekomstige vrouw diende mooi en verstandig te zijn. Daarnaast moest zij uit een goede familie komen. Voor de katholieke Cornelis, was het essentieel dat zijn aanstaande vrouw ook katholieke kom was. Van Hulten vond de ideale vrouw in de persoon van de Haagse Agnes Agneta Wegewaert. Zij was een aangetrouwd nichtje van Van Hulten's zus Alida van Hulten. Om er zeker van te zijn dat Agnes Wegewaert katholiek was, liet Van Hulten een certificaat opstellen door twee Haagse jezuïtenpaters waarin zij bevestigden dat Agnes uit Rooms-katholieke ouders was geboren, zich steeds een gehoorzaam dochter van de Rooms-katholieke kerk had betoond en van onbesproken levenswandel was. Ondanks enige strubbelingen van Agnes' kant, stemde zij uiteindelijk in met het huwelijk. Er werd een groot feestmaal aangericht waarop vele familieleden, vrienden en bekenden, waaronder die van de bruidegom uit 's Hertogenbosch, verschenen om de bruid te feliciteren en haar een behouden reis te wensen. Philippus bood de bruid juwelen aan, die tezamen een waarde bezaten van ongeveer 10.000 gulden! Ondanks de inmiddels uitgebroken oorlog met Engeland en Frankrijk die de Republiek zowel op zee als op land bedreigde, vertrok Agnes op 6 september 1672 vanuit Delft naar Cádiz. Zij reisde in gezelschap van haar zus Catharina Josepha Wegewaert, die eveneens in Cádiz zou trouwen. Zij trouwde met Francisco van Susteren; eveneens een voornaam koopman uit 's Hertogenbosch. Deze Van Susteren zou zich na de dood van Cornelis in 7 januari 1679 over zijn goederen ontfermen, aangezien Agnes met haar kinderen naar de Republiek terugkeerde. Agnes arriveerde op 20 oktober 1672 in San Sebastian, waar Cornelis elf dagen later zou arriveren. Op 5 november 1672 werd het huwelijk in de Baskische stad gesloten.⁸²

De tweede groep kooplieden was in dienst van een Hollands handelshuis en werd door hun werkgever naar een Spaanse havenstad gestuurd om op locatie de zaken waar te nemen. Deze kooplieden waren vaak familie van de directeuren van het bedrijf.⁸³ Zo vestigde het neefje van de Dordtse koopman Crispijn van Outgaerden zich in de jaren 1650 in Cádiz. Als afgevaardigde van de 'Gemeene Lijnbaen' te Dordrecht moest hij in Cádiz de zaken van zijn

⁸² J.A. Jaeger, 't Kan verkeren. De lotgevallen van een in 1741 uitgestorven tak der Brabantse familie Suyskens', *De Nederlandsche Leeuw, Maandblad van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde* 66 (Den Haag 1983) 250-256; NL-HaNA, Familiearchief Suyskens, inv.nrs. 4 en 9.

⁸³ Wätjen, *Die Niederländer im Mittelmeergebiet*, 184-185.

oom behartigen.⁸⁴ De kooplieden die zich vestigden in het buitenland waren niet afhankelijk van lokale tussenpersonen. Deze lokale handelaren hadden vaak niet dezelfde kennis, connecties of krediet als de Nederlandse handelaren. De Nederlandse kooplieden konden daarom beter zelf vanuit de buitenlandse havensteden de kwaliteit, kwantiteit, prijsfluctuaties en de vraag en het aanbod van hun handelswaar in de gaten houden. Veel kooplieden vestigden zich daarom in het buitenland. Zo ontstonden na 1648, naast de bestaande Vlaamse, Duitse, Engelse, Italiaanse en Franse, ook eindelijk volwaardige Nederlandse koopliedengemeenschappen in de Spaanse havens.⁸⁵

Staatse consuls in Spaanse havensteden

Tijdens het Twaalfjarig Bestand hadden de Staten-Generaal in 1615 reeds incidenteel een consul in gebieden onder de Spaanse kroon aangesteld. Zij hadden bijvoorbeeld in Sevilla Johan van Hoorn als consul aangesteld. Hoe lang hij daar heeft gezeten en wat zijn precieze taken waren is echter onduidelijk. Ook in Palermo werd al op 12 juli 1617 de Zeeuw Simon le Maire aangesteld als consul. Daarnaast waren tijdens het Bestand Staatse commissarissen in Madrid te vinden, te weten Carel Carelsz. van Cracauw (1607-1608) en Theodore Rodenburgh (1611-1613), wier taak het was aan het koninklijk hof te onderhandelen over de vrijlating van Nederlandse gevangenen. Het duurde echter tot 28 mei 1648, twee weken na de ratificatie van de vrede, tot de Staten-Generaal permanente consulaten oprichtten in de havensteden die onder de Spaanse kroon vielen. Op die datum richtten de Staten-Generaal consulaten op in de Spaanse havensteden San Sebastian, San Lúcar (samengevoegd met Sevilla op 6 juni 1648), Cádiz, Málaga, Alicante (waarbij op 24 juni 1648 Menorca en Mallorca en op 22 september 1648 Valencia werden bijgevoegd). Op diezelfde datum werden ook consulaten gesticht in het Italiaanse Napels en het Siciliaanse Messina. Later werden nog consulaten gesticht in de Spaanse steden Santa Cruz de Tenerife (20 september 1649), Barcelona (27 januari 1653), Vigo (2 augustus 1656) en in de Italiaanse regio Apulië (28 augustus 1648).⁸⁶

Over de precieze taakomschrijving van de consuls bestaat veel onzekerheid, omdat de regelementen die daarover aan de consuls werden opgelegd hier nogal onduidelijk over zijn.

⁸⁴ Anoniem, Verslag van een reis van Dordrecht over zee naar Portugal (Lissabon) in 1649 en terug; naar Spanje (Cádiz) in 1650; door Spanje (Jerez, Madrid) in 1652-1653; van Spanje naar Italië (Genua, Rome) in 1653-1654, Koninklijke Bibliotheek Den Haag, inv. nr. 76 H 28.

⁸⁵ Veluwenkamp, 'Merchant colonies in the Dutch Trade System', 144.

⁸⁶ Schutte, *Repertorium der Nederlandse vertegenwoordigers*, 405-454.

Wanneer men de correspondentie van de consuls onder de loep neemt, kan echter worden geconcludeerd dat de assistentie en belangenbehartiging van de Nederlandse kooplieden hun voornaamste bezigheid was. Op 20 augustus 1656 schreef de consul in Cádiz, Jacob van den Hove, een brief naar de Staten-Generaal, waarin hij hun op de hoogte stelde van de dood van de consul in Sevilla, Isaack van Swanenburgh. Deze brief is uitermate geschikt om te achterhalen wat precies de activiteiten van de consul waren. In deze brief solliciteerde Van den Hove namelijk naar de functie van consul in Sevilla en San Lúcar. Hij vond 'datter maar een hoofdconsul van haare Hoog Moogende behoort te weesen in heel Andalucia gelijk het selve geobserveert wordt in andere coninckrijcken van Spagnien.'⁸⁷ Bij deze 'sollicitatiebrief' voegde hij een soort curriculum vitae, de 'Memorie van de particuliere devoiren in de quartieren van Spangien gedaen door den consul van den Hove', waarin hij al zijn behaalde successen als Staatse consul in Cádiz uiteenzette. Zo had hij de Nederlandse koopliedengemeenschap altijd beschermd tegen de gouverneur van Cádiz en andere Spaanse gezaghebbers, wanneer deze de afspraken gemaakt tussen de Spaanse koning en de Staten-Generaal overtraden. Hij had in Madrid en bij de plaatselijke instanties herhaaldelijk bezwaar gemaakt tegen de illegale visitaties en controles van schepen en de borgtochten. Hij geeft daarnaast enig voorbeelden uit de praktijk. Zo had hij Indische specerijen, die de *Almirantazgo* (Admiraliteit) nog als contrabande had gezien, compleet legaal en geaccepteerd gemaakt. Toen men in Madrid had besloten de belastingen op deze Nederlandse specerijen te verhogen, had de consul dit eveneens met succes aangevochten. Ook had hij Nederlandse renegaten die gevangen waren genomen door Spaanse kapers uit de handen van de Inquisitie weten te houden. Voor de Nederlandse oorlogsschepen die de Barbarijse kapers bevochten of in een konvooi de Nederlandse handelsschepen beschermden had Van den Hove de ontvangst in alle havens van de Atlantische kust van Andalusië geregeld. Hij had daarnaast enkele Nederlandse matrozen opgevangen die waren bevrijd uit Turkse slavernij. Al deze 'devoiren' had hij 'continueel' en punctueel' aan de Staten-Generaal bericht. Ook hield hij de Spaanse autoriteiten in Cádiz, Andalusië en in Madrid op de hoogte van misstanden die gepleegd werden door Spanjaarden tegen de Nederlandse kooplieden.⁸⁸ Naast deze functies moest Van den Hove waarschijnlijk alle inklaringsformaliteiten van de Nederlanders helpen verzorgen,

⁸⁷ Bijlage van een brief van Jacob van den Hove aan de Staten-Generaal van 20 augustus 1656. Isaack van Swanenburgh was op 18 augustus 1656 overleden. De bijlage is geschreven op 19-8-1656 en werd ondertekend door 14 kooplieden die in Cádiz resideerden, NL-HaNA, SG. inv.nr. 7049.

⁸⁸ Memorie van de particuliere devoiren in de quartieren van Spangien gedaen door den consul van den Hove. De memorie werd meegestuurd als een bijlage van een brief van Jacob van den Hove aan de Staten-Generaal, Cádiz 20-8-1656. Van den Hove aan Staten-Generaal, Cádiz 20 augustus 1656, NL-HaNA, SG, inv nr. 7049.

aangezien de Spaanse overheid de consuls hiertoe had verplicht. Mogelijk had hij ook nog een notariële functie tussen Nederlandse kooplieden in zijn ambtsgebied gehad.⁸⁹

De consuls mochten de Nederlandse schippers niet verplichten al hun bevrachtingen en lossingen via hen te laten passeren voor een vergoeding. Dit kon wel, maar alleen op een vrijwillige basis. Daarnaast had de consul in Spanje geen enige vorm van gezag of jurisdictie over de handelaren en schippers. Hier bestond een onderscheid tussen de consuls in het Ottomaanse Rijk en de consuls in het christelijke westen van Europa. De consuls in het Ottomaanse Rijk hadden namelijk wel gezag en jurisdictie over de Nederlandse koopliedengemeenschap. De inkomsten van de consul werden evenmin door de Staten-Generaal betaald. De consuls hadden het recht gekregen afhankelijk van de grootte van ieder schip een lastgeld te heffen waarvan ze een vastgesteld deel mochten houden om in hun levensbehoefte te voorzien.⁹⁰ De bezoldiging van de consuls bleef echter problematisch. Volgens Wätjen verkeerden alle consuls in het Middellandse Zeegebied in de eerste helft van de zeventiende eeuw in chronisch geldgebrek.⁹¹ Als we de brieven van Van den Hove mogen geloven, gold dit ook voor consuls in de tweede helft van de zeventiende eeuw. In de slotwoorden van zijn memorie schreef de consul dat zijn werkzaamheden ontzettend veel geld hadden gekost, aangezien Spanje volgens hem een land was waar geen enkele zaak, hoe klein het ook mocht zijn, zonder excessieve kosten kon worden opgelost.⁹² Toch moeten er ook voordelen aan het ambt van consul hebben gezeten, aangezien meerdere voorbeelden bekend zijn van kooplieden die zichzelf als consul voordroegen. De koopman Jan Dommer verzocht bijvoorbeeld op 14 augustus 1658 benoemd te worden als consul van Barcelona, een consulaat dat op dat moment al jarenlang vacant stond. Op 4 januari werd hij als consul van Barcelona aangesteld. Hij kon hier echter niet lang van genieten, omdat hij al in datzelfde jaar overleed.⁹³

De procedure voor de aanstelling van consuls was vrij ondoorzichtig. Officieel had alleen de Staten-Generaal de bevoegdheid consuls aan te stellen. Dit deed zij echter in nauw overleg met de directeuren van de Directie van de Levantse Handel.⁹⁴ Simpel gezegd benoemden de Staten-Generaal formeel de consuls en gaf ze een soort acte van bekwaamheid mee, maar waren zij geen officiële vertegenwoordigers van de Staten-Generaal. De consuls

⁸⁹ Ebben, 'Uwer Hoog Moogende', 654.

⁹⁰ Ibidem, 655.

⁹¹ Wätjen, *Die Niederländer im Mittelmeergebiet*, 108.

⁹² Bijlage van een brief van Jacob van den Hove aan Staten-Generaal, Cádiz 20 augustus 1656, NL-HaNA, SG, inv.nr. 7049.

⁹³ Schutte, *Repertorium der Nederlandse vertegenwoordigers*, 420.

⁹⁴ Steengaard, 'Consuls and Nations in the Levant', 48.

mochten wel een officieel stempel van de Generaliteit gebruiken. Consuls stonden in nauw contact met de kooplieden van de natie, met de kooplieden in Holland en de directeuren van de Levantse Handel aan wie ze ook rapporteerden.⁹⁵ Daarnaast konden kooplieden zichzelf voordragen als kandidaat voor het ambt van consul. Dit zagen we al bij Jan Dommer die zelf met succes solliciteerde naar de functie van consul in Barcelona. Ook konden consuls familieleden of vrienden voordragen als consul van een vacant gekomen consulaat. Jacob van den Hove stelde zijn broer Harman kandidaat voor het vacant gekomen consulaat op de Canarische Eilanden. In een brief aan de burgemeesters van Amsterdam zette Jacob van den Hove uiteen waarom zijn broer een goede kandidaat was voor het consulaat in Santa Cruz de Tenerife. Harman woonde net als zijn broer al vele jaren in Cádiz en had daar een netwerk van kooplieden opgebouwd, dat hem ondersteunde door de brief te ondertekenen.⁹⁶ Het is niet vreemd dat Jacob juist een brief stuurde naar de burgemeesters van Amsterdam. Zij waren namelijk verantwoordelijk voor de benoeming van de directeuren van de Levantse Handel.⁹⁷ Van den Hove vroeg de burgemeesters of ze een goed woordje voor zijn broer wilden doen bij de Staten-Generaal. De Amsterdamse burgemeesters hadden vanwege hun machtige positie waarschijnlijk aardig wat in de melk te brokkelen. Uiteindelijk bleek de lobby niet succesvol, aangezien de Staten-Generaal op 2 augustus 1656 de Amsterdamse koopman Johan Runtvleesch aanstelden als consul in Santa Cruz.⁹⁸ Daarnaast konden consuls hun netwerk in Spanje aanwenden om hun rayon te vergroten, zoals Van den Hove dat probeerde in Sevilla. Hij liet de Staten-Generaal in een brief van 25 juli 1657 weten dat hij een document had verkregen van de Spaanse koning, waar de koning hem erkende als de Staatse consul in Sevilla en San Lúcar. Hij liet het document zien aan de gouverneur van San Lúcar, die hem onmiddellijk erkende als de Staatse consul in zijn stad. Hij verzocht de Staten-Generaal om hem dan ook zo snel mogelijk officieel te benoemen tot consul in deze twee plaatsen, aangezien de Spaanse autoriteiten hem al als zodanig erkenden.⁹⁹ Van den Hove was ervan overtuigd dat de Staten-Generaal hem, met al zijn Spaanse en Nederlandse connecties, aan zouden stellen als consul van Sevilla en San Lúcar. In deze laatste stad had hij daarom alvast

⁹⁵ Ebben, 'Uwer Hoog Moogende', 655.

⁹⁶ Brief van Jacob van den Hove aan de burgemeesters van Amsterdam. De brief zelf heeft geen datum. Volgens Schutte in zijn *Repertorium* verzocht Van den Hove bij resolutie op 26-2-1656 het consulaat te Santa Cruz de Tenerife. Dit is niet correct, aangezien juist zijn broer aanwees als geschikte kandidaat. NL-NaHA, SG, inv.nr. 7048.

⁹⁷ Ebben, 'Uwer Hoog Moogende', 655.

⁹⁸ Schutte, *Repertorium der Nederlandse vertegenwoordigers*, 423.

⁹⁹ Jacob van den Hove aan Staten-Generaal, Cádiz 25-7-1657, NL-NaHA, SG, inv.nr. 11918.

op eigen houtje een vice-consul aangesteld.¹⁰⁰ Uiteindelijk bleek ook deze lobby niet succesvol, omdat de Staten-Generaal niet Johan van den Hove, maar Hendrik van Deutecom aanstelden als consul in Sevilla.¹⁰¹

Van Reede van Renswoude en de consuls

De Nederlandse handelaren hadden al snel na de vrede een slechte naam voor zichzelf gecreëerd, doordat zij er allerlei illegale handelspraktijken op nahielden. De Franse historicus Albert Girard meent dat de frauduleuze praktijken in de Andalusische havens significant toenamen nadat de Hollanders in 1648 werden toegelaten op de Spaanse markt.¹⁰² Desondanks waren Filips IV en zijn raadslieden de Nederlandse kooplieden gunstig gezind en zij drongen er bij de plaatselijke autoriteiten op aan de Nederlandse kooplieden met zachte hand te bejegenen. Aangezien er geen resident of consul in Madrid aanwezig was, moesten de consuls zelf contacten onderhouden met de autoriteiten aan het hof in Madrid. Jacob van den Hove deed dit met enig succes. Hij wist belangrijke functionarissen aan het hof voor zich te winnen, van wie Juan Alonso de Sala, *solicitador de Cámara del Consejo Supremo del Rey*, de belangrijkste was. Hij zorgde ervoor dat alle memoranda en brieven van de Nederlandse consuls op de juiste plaats terecht kwamen en werden behandeld. Daarnaast hadden de consuls ook een aantal ferme tegenstanders gecreëerd, door het grote aantal protesten en klachten die zij hadden ingediend. Hun grootste tegenstander was de machtige Don Luis de Oyanguren, de Baskische secretaris van de *Consejo de Guerra* (Raad van Oorlog) waaronder de admiraliteitszaken vielen. Ondanks alle tijd en moeite die de consuls stopten in het aanleggen van contacten in Madrid, waren zij er heilig van overtuigd dat het de Nederlandse kooplieden goed zou doen een Staatse resident aan het hof in Madrid te hebben.¹⁰³ De wens van de consuls ging op 13 april 1656 in vervulling toen de Staten-Generaal, op aandringen van Holland, besloten een resident aan te stellen in Madrid.

Toen Van Renswoude acht jaar na het tekenen van de vrede als resident in Madrid werd aangesteld, kreeg hij nadrukkelijk de opdracht om de commerciële privileges die de Nederlanders hadden verkregen tijdens de Vrede van Munster en het Traktaat van Marine aan het hof in Madrid te verdedigen. In het negende artikel van Van Renswoude's instructies staat

¹⁰⁰ Hendrik van Deutecom aan Staten-Generaal, Sevilla 18-11-1657, NL-NaHA, SG, inv.nr. 11918.

¹⁰¹ Schutte, *Repertorium der Nederlandse vertegenwoordigers* (Den Haag 1976) 411

¹⁰² A. Girard, *Le commerce français a Séville et Cadix au temps des Habsbourg; contribution à l'étude du commerce étranger en Espagne aux XVIe et XVIIIe siècles* (Parijs 1932) 165-166.

¹⁰³ Ebben, 'Uwer Hoog Moogende', 664-665.

zwart op wit dat de Staten-Generaal van hem verwachtten dat de resident alles binnen zijn mogelijkheden zou doen om de Nederlandse kooplieden bij te staan. Bovendien wordt hier nadrukkelijk vermeld dat hij dit diende te doen in nauwe samenwerking met de consuls.¹⁰⁴ Dit werpt een nieuw licht op zowel de vaste gezant als de consul. Vroeger zagen historici de consul als een ‘sidekick’ van de gezant.¹⁰⁵ De instructies van Van Renswoude wijzen op een samenwerking op gelijke voet, waar de resident en de consul zaken samen, in goed overleg, tot een goed einde dienden te brengen. De nadruk die bepaalde artikelen leggen op commercie geeft sterk de indruk dat Holland en diens raadpensionaris veel invloed hebben gehad in het opstellen van de instructies.

De consuls hadden niet alleen een groot aandeel in de komst van de resident gehad, maar ook in de vorming van zijn takenpakket. Van de resident werd verwacht dat hij de klachten die de consuls hadden opgesteld zou behandelen bij de desbetreffende raden in Madrid. Van Reede ging hier zeer doortastend, soms enigszins brutaal, in te werk en dit wekten bij de graaf van Peñaranda en de markies van Velada, die speciaal waren belast met Nederlandse zaken, verscheidene keren verontwaardiging op.¹⁰⁶ In december 1657 diende hij bij de *Consejo de Estado* (Raad van State) een memorandum in van drieënzestig pagina’s waarin klachten over de schending van de Vrede van Munster en Traktaat van Marine uiteen waren gezet. Veel van deze klachten waren door de consuls al jaren eerder bekend gemaakt. Van Reede sprak in dit document de hoogste gezagsdrager van de koning aan op het onrecht dat de Nederlandse kooplieden en consuls was aangedaan. Van Reede van Renswoude baseerde zijn uitgebreide betoog op de gedetailleerde informatie die de consuls hem hadden verschaft.¹⁰⁷

Van Reede had vooral veel contact met Jacob van den Hove; de Staatse consul in de stad Cádiz en veruit de meest productieve schrijver van al de Staatse consuls in Spanje. Op 12 juli 1656 schreef Van Renswoude dat Van den Hove hem had ingelicht over de confiscatie van een schip genaamd De Jonge Tobias. Dit schip was door de Almirantazgo geconfisqueerd, omdat de schipper ervan werd verdacht goederen te hebben geladen in Engeland. Dit was verboden omdat Spanje op dat moment in oorlog was met Engeland.¹⁰⁸ Deze kwestie sleepte

¹⁰⁴ Instrucción de los Altos y Poderosos señores Estados Generales de las Provincias Unidos del Pais Baxo para yoncker Henrique de Reede de Renswoude, en cuya conformidad se hansa de gobernar en la corte del señor Rey de España, AGS, Estado, Legajo 8641.

¹⁰⁵ H. Leira & I.B. Neumann, ‘The many past lives of the consul’, in: J. Melissen & A. Mar Fernández, *Consular affairs and diplomacy* (Leiden 2011) 228.

¹⁰⁶ Ebben, *Lodewijck Huygens’ Spaans journaal*, 355.

¹⁰⁷ Ebben, ‘Uwer Hoog Moogende’, 667.

¹⁰⁸ Van Renswoude aan Staten-Generaal, Madrid, 12-7-1656, NL-HaNA, SG, inv.nr. 11918.

zo lang voort dat Van Renswoude er op 30 oktober 1658 in een memorie over schreef: 'Onder alle de processen, die geduijrende mijne residentie aen dit hoff, aldaer zijn voorgevallen, heeft sikh geen bevonden, dat soo veele tegenvallen is onderworpen geweest als enen dat van over het schip de Jonge Tobias, schipper Cornelis Tijssen en Adriaen Pols.'¹⁰⁹ In de volgende paragraaf wordt de samenwerking tussen resident en consul onderzocht aan de hand van een soort gelijk voorval.

De Haes in 't Velt

In een brief van 20 juni 1656 lichtte Jacob van den Hove de Staten-Generaal in over de beslaglegging van een Nederlands schip, genaamd *De Haes in 't Velt*, door Andrés Hurtado de Corcuera, 'veedor-generaal' (douanefunctionaris) van de Almirantazgo.¹¹⁰ Het schip van de Zeeuwse schipper Jan Kien werd ervan verdacht in Engeland contrabande Engelse, Franse en Portugese goederen te hebben geladen. Daarnaast had hij zijn schip enige tijd bewust vlak buiten de baai van Cádiz laten liggen, zodat Spaanse smokkelaars aan boord konden komen om de contrabande goederen te kopen.¹¹¹ Een brief van de Spaanse consul in Amsterdam Jaques Richard aan Gamarra leert ons dat *La Liebre en el Campo*, zoals de Spaanse bronnen het schip noemen, feitelijk een Amsterdams schip was. Het schip was bevoorraad door vier rijke Amsterdamse koopliedenfamilies, waaronder de bekende families Coymans en Bartolotti. Deze Amsterdamse kooplieden trokken op hun beurt weer direct aan de bel bij Richard om te vragen hoe de vork precies in de steel stak.¹¹²

Nadat Van den Hove het nieuws had vernomen, ging hij direct met de veedor-generaal in gesprek. Het gesprek liep echter op niets uit.¹¹³ De verstandhouding tussen de consul en de veedor-generaal was nooit echt goed geweest. Volgens de consul was het Corcuera's doel om de Nederlandse handelaren te kwellen en te ruïneren.¹¹⁴ De volgende dag stuurde de consul een persoon in zijn naam naar het schip om in gesprek te gaan met schipper Jan Kien. Deze persoon liet hem echter weten dat de schipper de nacht ervoor door de hertog van Molina, gouverneur van de stad Cádiz, gevangen was gezet in het kasteel Santa Catalina. De consul verzocht de gouverneur vervolgens om met de schipper te mogen praten, wat hem in eerste

¹⁰⁹ Van Renswoude aan Staten-Generaal, Madrid, 30-10-1658, NL-HaNA, SG, inv.nr. 11919.

¹¹⁰ Jacob van den Hove aan Staten-Generaal, Cádiz 20-6-1656, NL-HaNA, SG, inv.nr. 7048.

¹¹¹ Jacob van den Hove aan Staten-Generaal, Cádiz 20-6-1656, NL-HaNA, SG, inv.nr. 7048.

¹¹² Vincent Richard aan Gamarra, Den Haag 11-8-1656, AGS, Estado, Legajo 2089, folio 58.

¹¹³ Van den Hove Staten-Generaal, Cádiz-20-1656, NL-HaNA, SG, inv.nr. 11918,

¹¹⁴ Ebben, 'Uwer Hoog Moogenden', 660.

instantie werd geweigerd. Een paar dagen later mocht hij wel in gesprek gaan met Kien, die op zijn beurt alle aantijgingen tegen hem ontkende. Van den Hove bood hem vervolgens aan om zijn zaak te verdedigen en beloofde dit met alle 'ernst ende yver' te doen.¹¹⁵

Van den Hove was ervan overtuigd dat hij, met de hulp van de resident, de zaak snel tot een goed einde kon brengen. Hij was content met de resident, aangezien deze ook al enige brieven met betrekking tot het schip had verstuurd naar verschillende autoriteiten in Madrid, waaronder Don Luis de Haro. Het zag er ook even naar uit dat de zaak vrij snel zou worden opgelost. Op 2 augustus schreef Van Renswoude dat Jan Kien was vrijgelaten en zijn schip terug zou krijgen. Kien kon echter nog niet aan boord, omdat het te hard stormde. Helaas had gouverneur Molina in de tussentijd belastende papieren gevonden die bewezen dat de schipper zich weldegelijk schuldig had gemaakt aan illegale handelspraktijken. De gouverneur verklaarde het schip en zijn goederen vervolgens verbeurd, waartegen Van Renswoude op zijn beurt weer bezwaar aantekende in Madrid. Vanaf dat moment beloofden de resident in Madrid en de consul in Cádiz elkaar samen de strijd aan te gaan om de zaak tot een goed einde te brengen.¹¹⁶

Op 8 oktober 1656 schreef Jacob van den Hove dat de hertog van Medinaceli, kapitein-generaal van de Atlantische kust van Andalusië, hem een brief had geschreven. Hierin meldde de hertog dat de Katholieke Koning hem had opgedragen de goederen van het schip *De Haes in 't Velt* te verkopen. De hertog had Van den Hove echter beloofd dit zo lang mogelijk uit te stellen.¹¹⁷ Van Renswoude had veel succes met zijn lobby in Madrid. Hij schreef op 8 november 1656 dat de koning, in overeenstemming met de Consejo de Guerra, de graaf van Molina had bevolen voorlopig geen goederen van het schip meer te verkopen. Op 22 november schreef hij dat het ook de hertog van Medinaceli werd verboden nog langer goederen te verkopen.¹¹⁸ Ondanks deze successen zou het nog tot mei 1657 duren voordat de zaak definitief opgelost zou worden. Van den Hove wist de Staten-Generaal op de 19^e mei van 1657 te melden dat vice-admiraal Michiel de Ruyter met de graaf van Molina en de hertog van Medinaceli had gesproken. Hij had daarnaast van Van Renswoude vernomen dat

¹¹⁵ Van den Hove aan Staten-Generaal, Cádiz 20-6-1656, NL-HaNA, SG, inv.nr. 11918; Van den Hove aan Staten-Generaal, 25-6-1656, NL-HaNA, SG, inv.nr. 11918.

¹¹⁶ Van den Hove aan Staten-Generaal, Cádiz 25-6-1656, NL-HaNA SG, inv.nr. 11918; Van Reede van Renswoude aan Staten-Generaal, Madrid 1-10-1656, NL-HaNA, SG, inv.nr. 11918; Van Reede van Renswoude aan Staten-Generaal, Madrid 11-10-1656, NL-HaNA, SG, inv.nr. 7049.

¹¹⁷ J. Everaert, *De internationale en koloniale handel der Vlaamse firma's te Cádiz (1670-1700)* (Brugge 1973) 23-24; Van den Hove aan Staten-Generaal, 8-10-1656 NL-HaNA, SG, inv.nr. 7049; Ebben, 'Uwer Hoog Moogenden', 668-669.

¹¹⁸ Hendrik van Reede van Renswoude aan de Staten-Generaal, Nationaal Archief, Staten-Generaal, inv.nr. 7049, Cádiz 8 augustus 1656; Hendrik van Reede van Renswoude aan de Staten-Generaal, Nationaal Archief, Staten-Generaal inv.nr. 7049, Madrid 22 november 1656.

de koning van plan was Jan Kien gratie te verlenen.¹¹⁹ Het verlossende woord kwam uiteindelijk van de resident. De Zeeuwse schipper zou zijn schip terugkrijgen. De goederen kreeg Kien waarschijnlijk niet terug, aangezien de resident het in zijn brief over een leeg schip heeft. De teruggave van het schip aan Kien betekende echter niet dat de Spaanse autoriteiten dachten dat de Zeeuwse schipper onschuldig was. Volgens Van Reede was het schip 'uit genade en ter consideratie van uwe Hoog Moogenden intercessie soude gerestitueerd worden.'¹²⁰

De Staten-Generaal hadden Van Reede van Renswoude specifiek opgedragen de Nederlandse kooplieden te helpen in goed overleg met de consuls. Uit de casestudy over de Haes in 't Velt blijkt hoe goed de samenwerking tussen de resident en consul verliep. Ze waren er beide op gebrand Jan Kien en zijn schip vrij te krijgen. Ze onderhielden goed contact en stelden elkaar op de hoogte van alle nieuwe ontwikkelingen rondom de zaak. Daarnaast laat het zien dat de samenwerking tussen de twee niet heel hiërarchisch georganiseerd was. De consul was niet de 'sidekick' van de resident, integendeel. De consul kaartte een misstand gepleegd tegen een Nederlandse schipper aan bij de resident in Madrid, die op zijn beurt de consul moest helpen in zijn strijd tegen de Spaanse autoriteiten. Het waren bovendien ook de consuls geweest die er bij Den Haag op hadden aangedrongen een resident aan te stellen in Madrid.

Het is lastig om met een casestudy aan te tonen dat een groot deel van de correspondentie van Van Renswoude een commerciële inslag had. Over de schepen *De Haes in 't Velt* en *De Jonge Tobias* heeft de resident veel geschreven, maar dit zijn zeker niet de enige twee voorvallen waarin Hendrik van Reede de Nederlandse kooplieden te hulp schoot. In een document dat alle misstanden samenvat waarover Van Renswoude de Staten-Generaal tot 7 juli 1658 had ingelicht zijn veel meer van dit soort zaken te vinden. De misstanden variëren van aanvallen op Nederlandse schepen door Baskische kapers tot de moord op de zoon van de Staatse consul in Gibraltar. Bovendien spreekt het document van tientallen Nederlandse schippers die hinder ondervonden terwijl zij hun koopwaar op de Spaanse markt probeerden te brengen, waaronder *La Liebre en el Campo*.¹²¹ Ook hier moet de kanttekening geplaatst worden dat Van Renswoude's correspondentie niet louter informatie over de handel,

¹¹⁹ Jacob van den Hove aan de Staten-Generaal, Nationaal Archief, Staten-Generaal, inv.nr. 11918, Cádiz 19 november 1657.

¹²⁰ Hendrik van Reede van Renswoude aan de Staten-Generaal, Nationaal Archief, Staten-Generaal, inv.nr. 11918, Madrid 30 mei 1657.

¹²¹ Substancia de los puntos de contravenciones que Henrique de Reede ha imbiado a los Estados Generales con carta de 7-7-1658, AGS, Legajo 8472, Folio 140.

handelslieden en consuls bezat. De resident schreef ook over het Spaanse hofleven, feesten en andere gerelateerde zaken.¹²² Het valt echter niet te ontkennen dat een groot deel van de correspondentie van de Staatse resident in Madrid bestond uit informatie over de Nederlandse handel in Spanje.

Naast het aankaarten van de klachten van de consuls en kooplieden bij de raden in Madrid, kreeg Van Renswoude ook persoonlijke taken van de Staten-Generaal. In het volgende hoofdstuk wordt een voorbeeld van een persoonlijke taak van de resident besproken. In de zomer van 1658 werd Hendrik van Reede namelijk hoofdonderhandelaar aan Staatse kant in de onderhandelingen tussen de Staten-Generaal en de Spaanse kroon over het zout in de Punto de Araya.

¹²² Bijvoorbeeld: Een brief van Hendrik van Reede van Renswoude aan de Staten-Generaal van 20-2-1658. Hierin beschrijft hij de voorbereidingen van een feest, die werden uitgevoerd onder orders van de slotbewaarder van het Buen Retiro: Don Gaspar de Haro y Guzmán, de zoon van Don Luis de Haro. NL-HaNA, SG, Inv.nr. 7051.

Hoofdstuk 3: De zoutpannen van de Punto de Araya

Que la permisión de sacar la sal, durará todo el tiempo que las Provincias Unidas estuvieren en guerra rota con Portugal, y cesará el mismo día hicieren paz, tregua, o suspensión las armas.¹²³

Dat Filips IV hoge verwachtingen had van de samenwerking tussen de Republiek en Spanje bleek al uit de snelle zending van ambassadeur Antoine Brun en de zachte hand waarmee hij de illegale handelspraktijken van de Nederlandse kooplieden behandelde. Toen de Nederlanders bij hem aanklopten omdat zij toegang wilden krijgen tot de zoutpannen van de *Punto de Araya*, bleek dat er grenzen zaten aan de vriendschap tussen de beide mogendheden.

Het ‘zoutprobleem’ van de Republiek

Gedurende de gehele zeventiende eeuw had de Republiek een enorme behoefte aan zout gehad. De Nederlanders hadden zout nodig om belangrijke exportproducten te conserveren, zoals vis, kaas, vlees en boter. Zonder zout als conserveringsmiddel was het niet mogelijk om deze producten te exporteren. Vooral de haringhandel, 'de moeder aller commercie', zorgde voor een enorme vraag naar zout. Om in deze behoefte te voorzien haalden de Nederlanders zeezout uit de Atlantische kusten van Frankrijk en Portugal. Het Franse zout uit La Rochelle en Brouage was vanwege hun gunstige ligging bij de afzetgebieden aan de Noord- en Oostzee in principe het goedkoopste, maar het zout werd door middel van belastingen kunstmatig duurder gemaakt. De relatie met Frankrijk was bovendien ernstig verslechterd, doordat Franse kapers veelvuldig Nederlandse schepen aanvielen in het Middellandse Zeegebied. In februari 1657 had Michiel de Ruyter, die was aangesteld om een konvooi Nederlandse schepen te beschermen, twee Franse schepen weten te veroveren. Hij werd door de Spaanse kroon in staat gesteld de waardevolle spullen aan boord van dit schip te verkopen in Barcelona, terwijl Spanje in oorlog was met Frankrijk en de goederen daarom officieel smokkelwaar waren. De

¹²³ Briefwisseling tussen koning Filips IV en ambassadeur Gamarra, waarin de koning de eisen opsomde die hij aan Hendrik van Reede van Renswoude had gesteld over de toegang tot de zoutpannen van de Punto de Araya. Het citaat geeft zijn belangrijkste eis weer. De Nederlanders moesten een liga aangaan met de Spanjaarden om de Portugese rebellen te verslaan, zodat het land weer onder de Habsburgse kroon zou komen, (Geen exacte datum, maar zeer waarschijnlijk 24 januari 1659), AGS, Estado, Legajo 8385, folio 136.

Fransen reageerden hierop door beslag te leggen op Nederlandse schepen die geankerd lagen in Franse havens.¹²⁴

De Spaanse koning en zijn adviseurs waren zeer tevreden met de verslechterde relatie tussen de Republiek en Frankrijk. Hij instrueerde zijn ambassadeur in Den Haag Don Esteban de Gamarra er alles aan te doen om de relaties tussen de twee landen nog verder te ontwrichten. Het doel was de Republiek zover te krijgen een alliantie met Spanje tegen Frankrijk aan te gaan. In de zomer van 1657 bekoelde de situatie echter, omdat zowel Johan de Witt als de Franse eerste minister Mazarin niets zagen in een oorlog tussen de beide mogendheden.¹²⁵

De kwestie Nederlands-Brazilië

Het zout uit de Portugese stad Setúbal was van een hogere kwaliteit dan het Franse zout en daarom geschikter als conserveringsmiddel. Het was in de jaren 1650, door de grote spanningen tussen de Portugese monarchie en de Nederlandse republiek, voor de Nederlandse kooplieden echter bijzonder moeilijk, zo niet onmogelijk, om aan zout te komen in Setúbal.

De Nederlanders hadden zich al vanaf het einde van de zestiende eeuw ontpopt tot de gevaarlijkste bedreiging voor de Portugese overzeese gebieden. De Westindische Compagnie (WIC) had grote gebieden in Brazilië veroverd, terwijl de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) dat in Azië had gedaan. De specerijenhandel van Azië, de goud- en slavenhandel van West-Afrika en de suikerhandel in Brazilië vormden de inzet van deze koloniale machtsstrijd. In de tijd dat Portugal onder de Habsburgers onderdeel uitmaakte van de Iberische dubbelmonarchie, kon de strijd tussen de Nederlanders en Portugezen worden gerechtvaardigd door de agressie jegens de Portugese nederzettingen voor te stellen als onderdeel van de onafhankelijkheidstrijd tegen Spanje. Het offensief van de VOC in de Indonesische archipel was zeer succesvol en de Nederlanders veroverden grote gebieden op de Portugezen. Een tweede aanvalsgolf op de Portugese koloniale gebieden vond plaats na het Twaalfjarig Bestand. De pas opgerichte WIC had het Portugese Zuid-Atlantische imperium in Brazilië en West-Afrika als doelwit. Zowel in Brazilië als in West-Afrika wist de WIC belangrijke gebieden te veroveren. In Brazilië veroverde de compagnie de belangrijkste suikerkolonies aan de noordoost kust en in West-Afrika wist de WIC de belangrijkste Portugese handelsposten te veroveren. Het schokeffect van deze rampen in het Portugese

¹²⁴ Herrero Sanchez, 'La explotación de las salinas de Punta de Araya', 187-188.

¹²⁵ J.I. Israel, *The Dutch Republic and the Hispanic World 1606-1661* (Oxford 1986) 406.

moederland, wordt door veel historici gezien als een van de hoofdoorzaken van de Portugese opstand tegen de Spaanse kroon in 1640. Er heerste in Portugal een grote hongersnood naar vrede met de machtige Republiek, maar toen de broze wapenstilstand tussen de Republiek en Portugal in 1654 afliep, maakte de VOC daar gretig gebruik van door allerlei nieuwe gebieden in Azië op de Portugezen te veroveren. Ceylon, Malabar en Negapatnam werden allemaal in korte tijd Staats bezit. De Portugezen wisten deze verliespost te compenseren met de herovering van Angola (1648) en de verdrijving van de WIC uit Brazilië (1651-1654).¹²⁶

Onder de Staatse regenten heersten in de jaren 1650 een verschil van mening over de te varen koers in de buitenlandse politiek ten aanzien van Portugal. De ontwrichting van de belangrijke zouthandel van Setúbal, zorgde in het gewest Holland voor de opkomst van een stroming binnen de regenten die het floreren van de handel met Portugal en de Portugese koloniën belangrijker vond dan de herovering van het verloren Atlantische imperium. De Westindische Compagnie en haar aanhang propageerden het standpunt geen vrede zonder restitutie van Brazilië. De WIC zag zich gesteund door de provincies Zeeland, Gelderland, Utrecht en Groningen.¹²⁷

De Republiek was sinds 1655 echter in een ander conflict verzeild geraakt. Op aandringen van Amsterdam mengde de Republiek zich in een conflict tussen de staten rondom de Oostzee, waar de Zweedse koning Karel X door zijn expansiedrift in oorlog was geraakt met Brandenburg en Polen. De Nederlandse vloot beschermde in 1656 Danzig en dwong de Zweedse koning tot het verdrag van Elbing.¹²⁸ Door de Nederlandse interventie in de Noordse Oorlog was er voor de Braziliaanse zaak geen tijd en belangstelling over. De Staten-Generaal werden echter continu herinnerd aan de geschillen met Portugal door de stroom aan klachten van personen die in dienst van de WIC in Brazilië hadden verbleven en nu alles kwijt waren geraakt. Pas in de lente van 1657 leek de tijd rijp voor een Nederlandse tegenaanval, om restitutie van het verloren Braziliaanse gebied te bewerkstelligen.

De Portugezen hadden vanaf hun opstand in 1640 steun gezocht bij de machtigste staat van Europa, Frankrijk. De Portugese ambassadeur aan het Franse hof Dom Sousa Coutinho moest tijdens de Fronde deze machtige staat aan de Portugese opstandelingen zien te binden. Dit moest hij doen door een huwelijk te bewerkstelligen tussen de Portugese troonopvolger Dom Theodosio met de nicht van Lodwijk XIV, Mademoiselle de Montpensier. Daarnaast moest het de Portugezen niet te veel geld kosten, aangezien de oorlog met Spanje enorme

¹²⁶ J.A.K. Haas, 'Demasqué van een ambassadeur. De Haagse ambassade van Dom Fernando Telles de Faro, 1658-1659', *BMGN* 99, 1. (Den Haag 1984) 379-380.

¹²⁷ *Ibidem*, 380-381.

¹²⁸ C. ter Haar, *De diplomatieke betrekkingen tussen de Republiek en Portugal 1640-1661* (Groningen 1961) 142.

kosten met zich meebracht. Mazarin dacht daar anders over. Hij bood in maart 1652 het door Portugal zo begeerde verbond aan, maar overschatte de rijkdom van de Portugese koning aanzienlijk. Hij vroeg een bruidschat van drie miljoen écus. Dit geld zou door de Fransen gebruikt worden in de strijd tegen Spanje. De hoogte van het geëiste bedrag deed Johan IV beslissen de zaak voorlopig uit te stellen.¹²⁹

Toen de Fronde ten einde was gekomen, vergaf Mazarin het Johan IV niet dat hij hem, toen de nood het hoogst was, in de steek had gelaten. De positie van ambassadeur Sousa Coutinho werd steeds penibeler. Om Mazarin tevreden te houden beloofde Coutinho hem dat Portugal zou helpen bij een expeditie naar Napels. De vloot wachtte lange tijd in de haven van Toulon op Portugees geld dat nooit zou komen. Doordat de vloot zo lang had gewacht, liep de hele expeditie op niets uit. Mazarin was woedend. Hij vond dat Portugal een deel van de onkosten moest vergoeden. Hij stuurde Chevalier de Jant, een onervaren diplomaat, naar Portugal om de Franse eis door te geven. Daarnaast moest hij de koningin een huwelijk van haar oudste dochter met Lodewijk XIV voorspiegelen. Jant ging echter nogal rücksichtslos te werk. Deze werkwijze veroorzaakte grote verontwaardiging in Portugal. Toch werd op 7 september 1655 een verbond gesloten, waarin werd afgesproken dat Johan IV twee miljoen cruzadas aan Frankrijk zou betalen. Mazarin weigerde het verbond echter te ratificeren, omdat hij vrede wilde sluiten met Spanje. Hij verklaarde dat Jant buiten zijn boekje was gegaan. Portugal had dus niet het verbond weten te sluiten, waar het zo vurig op had gehoopt. Bovendien was de positie van Portugal behoorlijk verslechterd door de dood van de koning op 6 november 1656. Zijn weduwe trad op als koningin-regentes voor haar minderjarige zoon Afonso VI.¹³⁰

Tegen deze achtergrond zagen de Staten-Generaal hun kans schoon om eindelijk de wensen van de W.I.C in te willigen en hard op te treden tegen de Portugezen. De Franse contacten met Portugal waren ernstig bekoeld, terwijl de contacten met Spanje juist waren verbeterd. Bovendien hadden de Staten van Holland en Amsterdam hun verzet tegen een expeditie tegen Portugal gestaakt. Sterker nog, ze moedigden een expeditie nu zelfs aan.¹³¹ Nederlandse autoriteiten hadden bij Gamarra, tot groot genoegen van de ministers in Madrid, al gepolst of de koning nog steeds geïnteresseerd was in een alliantie tussen Republiek en Spanje tegen Portugal. Daarnaast hadden de burgemeesters van Amsterdam, via Gamarra, al aan Madrid gevraagd of zij, wanneer de Republiek in oorlog zou geraken met Frankrijk,

¹²⁹ Ter Haar, *De diplomatieke betrekkingen*, 142-144.

¹³⁰ *Ibidem*, 145.

¹³¹ *Ibidem*.

toegang zouden konden krijgen tot de zoutpannen in de Punto de Araya, gelegen tussen de stad Cumaná en het eiland Margarita in Venezuela. Zoals gezegd, was zout essentieel voor de economie van de Republiek. De Nederlandse autoriteiten hadden Gamarra daarom verteld dat de Republiek niet een oorlog met Frankrijk of Portugal wilde riskeren, zonder dat zij toegang zouden krijgen tot de zoutpannen in Araya.¹³²

Het was in 1657 niet de eerste keer dat de Republiek toegang vroeg tot de zoutpannen. Tussen 1648 en 1677 hebben de Staten-Generaal herhaaldelijk geprobeerd een akkoord te sluiten met de Spaanse monarchie, waarin de Spaanse koning de Nederlanders het zou toestaan zout te halen in de Punta de Araya. Verschillende onderhandelingen in 1648, 1649, 1650, 1651, 1653 en 1655 liepen echter op niets uit.¹³³ De Consejo de Estado had in de jaren voor 1657 eigenlijk nooit serieus overwogen om het Spaanse monopolie op de West-Indiën op te geven. Nu een verbond met de Republiek tegen de Portugese rebellen aanstaande leek, waren de ministers bereid om de Nederlanders toegang te verschaffen tot de Amerikaanse zoutpannen. De klachten van de *Consejo de Indias* werden aan de kant geschoven en de raad werd opgedragen voorwaarden op te stellen waaronder de Nederlanders toegang zouden kunnen krijgen tot het zout.¹³⁴

De Staatse vloot bezet de Taag

De vroedschap van Amsterdam had op 27 maart 1657 het voorstel van de burgemeesters aanvaard om 48 schepen te helpen uitrusten, waarvan een groot deel naar de Portugese kust zou zeilen om daar door middel van een grootschalige actie een gunstige overeenkomst af te dwingen. Op 25 september kwam luitenant-admiraal Wassenaar-Obdam met zijn vloot in de monding van de Taag voor Cascaes aan. Vier dagen daarna ontving de Portugese koningin-regentes de Nederlandse commissarissen Michel ten Hove en Gijsbert de With op audiëntie. Zij hadden de voorstellen tot de vrede bij zich. Deze hielden in dat de Portugezen alle gebieden die zij sinds 1641 op de Nederlanders hadden veroverd terug moesten geven inclusief een schadevergoeding. De Portugezen wilden Brazilië, Angola en São Thomé niet teruggeven, omdat de W.I.C. deze gebieden op de Habsburgse usurpator hadden veroverd. De rechtmatige eigenaar van deze gebieden, de Portugese koning, was nooit in oorlog geweest met de Republiek en daarom hadden de Portugezen verwacht dat de Nederlanders de gebieden

¹³² Israel, *The Dutch Republic and the Hispanic World*, 407.

¹³³ Herrero Sánchez, 'La explotación de las salinas de Punta de Araya' (Madrid 1993) 188.

¹³⁴ Israel, *The Dutch Republic and the Hispanic World*, 407.

zouden teruggeven aan de rechtmatige eigenaar. Restitutie van de gebieden met een Rooms-katholieke bevolking aan een protestantse natie, was voor de Portugezen ondenkbaar. Het was volgens hen daarom beter de onderhandelingen voort te zetten in Den Haag, onder bemiddeling van een Franse ambassadeur. Aangezien De With en Ten Hove niet meer op audiëntie mochten komen bij de koningin, overhandigden zij een oorlogsverklaring aan de Portugese staatssecretaris. De oorlog was nu officieel begonnen. De Nederlandse vloot beperkte zich tot een blokkade van de Portugese havens, waar viceadmiraal De Ruyter vijftien van de zeventig Portugese Braziliëvloot schepen wist in te nemen. Een grootscheepse aanval bleef uit en na niet al te veel te hebben uitgericht keerde de vloot in november 1657 terug naar de Republiek. Hiermee was de oorlog op grote schaal in feite al weer afgelopen.¹³⁵

In december 1657 werden plannen gemaakt om een nieuwe vloot naar Portugal te sturen. Op 5 januari 1658 verscheen echter de Franse ambassadeur De Thou in de vergadering van de Staten-Generaal. Hij stelde zich kandidaat als onderhandelaar tussen de Republiek en Portugal. Hij was gestuurd door Mazarin, die bang was dat Spanje Portugal zou innemen met de hulp van de Nederlandse vloot. Daarnaast was de Zweedse koning Karel X in de koude winter van 1657-1658 Denemarken binnengevallen, waarna hij de Deense koning Frederik III tot de nadelige vrede van Roskilde had gedwongen. Zweden, dat werd gesteund door Engeland, was bezig de Oostzee tot een Zweedse binnenzee te maken. De Republiek, en vooral Amsterdam, stond op het punt hun belangrijkste handelsgebied te verliezen. Amsterdam was niet bereid, ter wille van de W.I.C., de bijstand van de enige bondgenoot in de Noordse Oorlog, namelijk Frankrijk, te verliezen. Toch hielden de vijandigheden aan. De Staten-Generaal gaven op 29 januari 1658 de maritieme bevelhebbers de opdracht te jagen op Portugese commissievaarders en hen als piraten te behandelen. Om de Nederlandse schepen te beschermen tegen Engelse, Franse en Portugese kapers moesten zij in konvooien reizen. De Republiek zette Portugal ook economisch onder druk. Men wilde de invoer van Portugese goederen, in het bijzonder van zout, verbieden. Het Amsterdamse vroedschap, wiens medewerking essentieel was, ging hierover lang in beraad. Zij besloten op 28 januari dat men eerst met de Spaanse koning een overeenstemming moest bereiken over het zout in de Punto de Araya, alvorens ze wilden overgaan tot het boycotten van Portugese zout.¹³⁶

¹³⁵ Ter Haar, *De diplomatieke betrekkingen* (Groningen 1961) 147-149.

¹³⁶ *Ibidem*, 151.

De onderhandelingen in Madrid

Madrid was niet van plan zijn handelsmonopolie op de Indiën tegen een lage prijs op te geven. De Spaanse koning liet zijn ambassadeur in Den Haag weten wat het Spaanse uitgangspunt van de onderhandelingen was. De Spaanse koning stelde de harde eis dat de Nederlanders een verbond met hem aan moesten gaan tegen zijn enemigos. De Nederlandse kooplieden mochten zout halen, zolang de Republiek in oorlog was met Portugal. Zodra vrede werd gesloten of een staakt het vuren werd afgeroepen, zou de licentie worden ingetrokken.¹³⁷ In Madrid waren de Katholieke Koning en zijn minister hoopvol dat eindelijk de door hen zo felbegeerde alliantie tussen Spanje en de Republiek getekend zou worden. Ze waren echter teleurgesteld toen ze er in maart 1658 achter kwamen dat de onderhandelaar aan Nederlandse kant, Hendrik van Reede van Renswoude, niet gemachtigd was om een verbond te tekenen.¹³⁸ Don Luis de Haro eiste dat de resident de volmacht zou krijgen om voor de Staten-Generaal te onderhandelen over het Amerikaanse zout.¹³⁹ In een brief van 17 april van dat jaar lichtte de resident de Staten-Generaal hierover in. Hij vroeg hen om hem dezelfde volmacht te geven in de onderhandelingen als Gamarra in Den Haag genoot.¹⁴⁰ De koning had Van Renswoude later expliciet gemeld niets in de zaak te willen beslissen, voordat de Staten-Generaal de resident volmacht in de onderhandelingen hadden verstrekt. Op dat moment waren de Staten-Generaal al druk bezig om deze papieren rond te krijgen.¹⁴¹

Ondertussen gingen de onderhandelingen in Madrid door. Van Reede en de Spaanse onderhandelaar, *el marques de los Balabases*, hadden afgesproken dat de Nederlanders toegang zouden krijgen tot de zoutpannen in Araya. Hier waren wel strenge voorwaarden aan verbonden. Er mochten bijvoorbeeld niet meer dan tien Nederlandse schepen per keer in de haven aanwezig zijn. Elk Nederlands schip had daarnaast een koninklijke licentie nodig om in de haven aan te mogen meren. Een schip mocht maximaal 400 tot 500 ton aan zout verschepen.¹⁴² Er mochten jaarlijks maximaal dertig schepen naar Araya afreizen en een schip mocht niet meer proviand bij zich hebben dan nodig was voor een heen- en terugreis. De schepen mochten daarnaast genoeg wapens meenemen om zich te kunnen verdedigen op zee,

¹³⁷ Filips IV aan Gamarra, Madrid 25-03-1658, AGS, Estado, Legajo 8385, folio 24; Filips IV aan Gamarra, AGS, Estado, Legajo 8385, folio 136.

¹³⁸ Israel, *The Dutch Republic and the Hispanic World*, 408.

¹³⁹ Van Reede van Renswoude aan Staten-Generaal, Madrid 22-5-1658, NL-HaNA, SG, inv.nr. 7051.

¹⁴⁰ Van Reede van Renswoude aan Staten-Generaal, Madrid 17-4-1658, NL-HaNA, SG, inv.nr. 7051.

¹⁴¹ Van Reede van Renswoude aan Staten-Generaal, Madrid 3-7-1658, NL-HaNA, SG, inv.nr. 7051.

¹⁴² Filips IV aan Gamarra: *Punto de la negociacion de Olandeses a la Punta Araya*, AGS, Estado, Legajo 8385, folio 127; Resolución Consejo de Estado, AGS, Estado, Legajo 2092, folio 245, Madrid, (datum onbekend; zomer 1658).

maar *no mas*. De schepen mochten bovendien alleen aanmeren in de Punto de Araya en zelfs daar golden zeer strenge regels. De Nederlandse kooplieden mochten bijvoorbeeld geen handelshuizen stichten en ze mochten zich nergens anders mee bezig houden dan de zouthandel.¹⁴³ De Spanjaarden waren als dood voor illegale Nederlandse handelspraktijken in de Nieuwe Wereld. Als tegenprestatie dienden de Staten-Generaal elk jaar van eind januari tot eind oktober dertig oorlogsschepen beschikbaar te stellen om de Portugese kust te blokkeren.¹⁴⁴ Op 28 augustus schreef de resident dat de Consejo de Estado al akkoord was gegaan met de onderhandelde voorstellen, maar dat de Consejo de Indias zich nog over de zaak moest buigen. Hij ging ervan uit dat het nog wel even zou duren voordat de zaak rond was.¹⁴⁵ Toch was de resident ervan overtuigd dat zijn onderhandelingen op termijn zouden leiden tot een verdrag.¹⁴⁶

Toen alle partijen klaar leken te zijn om het verdrag te tekenen, deed de Republiek echter een stap terug. Onder druk van Cromwell ging De Witt in beroep tegen het tekenen van een verdrag met de Spaanse kroon. Hij stelde dat een verdrag met Spanje op den duur zou leiden tot vijandigheden met Frankrijk en Engeland.¹⁴⁷ Bovendien bleek Van Renswoude in het laatste stadium van de onderhandelingen, in tegenstelling tot wat de Staten-Generaal hem hadden beloofd, weer niet gemachtigd een verdrag te tekenen.¹⁴⁸ Holland was niet erg enthousiast over het idee om dertig schepen van eind januari tot en met eind oktober voor de kust van Portugal te stationeren. Bovendien was het niet van plan Spanje te helpen Portugal te heroveren, al was het maar om Engeland en Frankrijk niet voor het hoofd te stoten.¹⁴⁹ Gamarra had zich al eerder pessimistisch uitgelaten over de mogelijkheid op een verbond tussen de Republiek en Spanje tegen Portugal, omdat de Portugese rebellen in de persoon van Dom Fernando Telles de Faro nieuw diplomatiek contact met de Republiek hadden gezocht.¹⁵⁰

¹⁴³ Resolución Consejo de Estado, (geen datum, jaar 1658), AGS, Legajo 2092, 296.

¹⁴⁴ Resolución Consejo de Estado, (geen datum, jaar 1658), AGS, Legajo 2092, 297.

¹⁴⁵ Van Reede van Renswoude aan Staten-Generaal, Madrid 28-8-1658, NL-HaNA, Staten-Generaal, inv.nr. 7051, Madrid, inv.nr. 7051.

¹⁴⁶ Van Reede van Renswoude aan Staten-Generaal, Madrid 16-10-1658, NL-HaNA, Staten-Generaal, inv.nr. 11919.

¹⁴⁷ Herrero Sanchez, 'La explotación de las salinas de Punta de Araya', 191.

¹⁴⁸ Filips IV aan Gamarra: *Punto de la negociación de Olandeses a la Punta Araya*, AGS, Estado, Legajo 8385, folio 127; Israel, *The Dutch Republic and the Hispanic World*, 409.

¹⁴⁹ Israel, *The Dutch Republic and the Hispanic World*, 409.

¹⁵⁰ Gamarra aan Don Luis de Haro, Den Haag 21 mei 1658, AGS, Estado, Legajo 8472.

Het verraad van Telles de Faro

In juli 1658 was de Portugese gevolmachtigde in Den Haag gearriveerd. De Engelse resident George Downing en de Franse ambassadeur Jean Jacques de Thou waren hier zeer verheugd over, aangezien deze mogendheden, als vijanden van Spanje, graag vrede zagen tussen Portugal en de Republiek. Telles de Faro maakte bij zijn aankomst een goede indruk op zowel Downing als De Thou. De Staten-Generaal waren minder tevreden met de Portugese diplomaat, aangezien hij tijdens zijn eerste audiëntie tegen de etiquette had gezondigd tijdens een aangelegenheid van protocollaire voorrang. Telles de Faro weet zijn fout aan zijn onervarenheid. Hij had een lange loopbaan als militair achter de rug en was nieuw in de diplomatie. De opdracht die Telles de Faro vanuit Portugal had meegekregen was de Nederlandse republiek middels een financiële schadeloosstelling voor het verlies van Brazilië plus handelsvoordelen in Portugal en de Portugese koloniën over te halen tot een definitieve wapenstilstand. In informele gesprekken met De Witt en de vooraanstaande leden van de Amsterdamse vroedschap werd de ambassadeur te verstaan gegeven dat men in het gewest Holland wel te paaien was voor een verdrag. Als prijs voor de vrede eisten zij vijf miljoen cruzados en handelsvoorwaarden die gelijk waren aan die van de Engelsen. Tot zulke verregaande concessies was Telles de Faro echter niet gerechtigd. Hij deed de Staten-Generaal vervolgens vier successieve voorstellen, waar zij vier keer niet op gingen in. Zo kwam het dat de onderhandelingen in november van 1658 alweer stokte.¹⁵¹

Gamarra zag de komst van de Portugese gezant met lede ogen aan. De Spaanse ambassadeur zag de kans op een gezamenlijke strijd tegen Portugal aanzienlijk slinken. Hij zag de Portugese ambassadeur als handlanger van de 'Rebel' van Portugal en probeerde diens missie aan alle kanten te dwarsbomen. In september 1658 gebeurde echter iets dat Gamarra nooit had zien aankomen, maar wat hem en de Spaanse kroon bijzonder goed uitkwam. Telles de Faro had via de wederzijde biechtvaders om een geheim contact met Gamarra verzocht. Gamarra verscheen niet persoonlijk op de afspraak, maar stuurde zijn secretaris Vincent Richard naar het huis van de Portugese ambassadeur aan de Voorhout in Den Haag. Daar kwam de Portugese gezant met een uitzonderlijke bekentenis. Hij was achttien jaar stiekem trouw gebleven aan koning Filips IV en zag het huis van Bragança als onrechtmatige monarch. De Spanjaarden probeerden munt te slaan uit het 'verraad' van Telles de Faro en hem werd strikte geheimhouding van zijn loyaliteit aan de Spaanse koning bevolen. De Spanjaarden

¹⁵¹ Haas, 'Demasqué van een ambassadeur', 381-382.

probeerden zo de vredesonderhandelingen tussen de Republiek en Portugal van binnenuit te saboteren. Dit was geen moeilijke opgave, omdat de onderhandelingen tot dusver zeer stroef waren verlopen. Toen Telles de Faro contact zocht met Gamarra, waren de onderhandelingen reeds in een impasse beland. Toen het verraad van Telles de Faro aan het licht kwam, begon hij aardig zenuwachtig te worden. De Faro was bang dat de Staatse autoriteiten hem uit wraak voor zijn sabotage tijdens de vredesonderhandelingen zouden uitleveren aan Portugal. Onder het voorwendsel een tocht naar Amsterdam te ondernemen, vertrok hij op 22 mei 1659, vergezeld door Vincent Richard, uit Den Haag. Vanaf Leiden reisden zij in het geheim door naar Roermond. Daar bevond Telles de Faro zich op het grondgebied van de Spaanse koning en was hij dus in veiligheid. De vlucht van de Portugese verrader was niet onopgemerkt gebleven en de Hollandse raadpensionaris Johan de Witt eiste een gesprek met Richard. De Spaanse secretaris zette uiteen hoe de vork precies in de steel stak, waarna De Witt zijn verbazing over het voorval uitsprak. De Franse ambassadeur De Thou had hem drie maanden eerder al gemeld dat de Telles de Faro contact onderhield met Gamarra, maar De Witt had hem niet geloofd. De raadpensionaris sprak zijn waardering uit voor de dienst die Gamarra en Richard hadden bewezen aan hun koning. De nachtelijke inval in de residentie van de Portugese ambassadeur veroordeelde De Witt echter als een rechtsbreuk. Richard stelde dat het huis van Telles de Faro privé was gehuurd en dat alleen diens persoonlijke eigendommen waren weggehaald. De Witt concludeerde vervolgens dat Dom Fernando hier dan maar een volmacht voor moest uitschrijven. Dit gebeurde in de loop van juni 1659 en hiermee was de affaire Dom Fernando Telles de Faro wat de Staatse autoriteiten betrof afgesloten. De zending van Dom Fernando was op een fiasco uitgelopen en de door Portugal zo begeerde vrede zou nog enkele jaren op zich laten wachten.¹⁵²

Nieuwe onderhandelingen

In 1659 gingen de onderhandelingen met Spanje over het Amerikaanse zout door, maar veel minder intensief dan in het jaar ervoor. Bovendien verplaatsten de onderhandelingen zich van Madrid naar Den Haag, omdat de Spaanse ministers nu wel wisten dat Van Renswoude nooit gemachtigd zou worden een verdrag te tekenen. Verschillende onderhandelingen over het Amerikaanse zout in 1659, 1660, 1664-1665, waarin van de Republiek niet meer werd verwacht een verbonden met Spanje tegen Portugal te sluiten, liepen ook op niets uit.¹⁵³

¹⁵² Haas, 'Demasqué van een ambassadeur', 380-393.

¹⁵³ Herrero Sanchez, 'La explotación de las salinas de Punta de Araya', 191-192.

Bovendien tekende de nieuwe Portugese gezant De Miranda op 6 augustus 1661 de voor de Nederlanders zeer gunstige Vrede van Den Haag. Na de ratificatie van dit verdrag door de beide mogenheden in 1663 konden de Nederlanders tegen zeer gunstige voorwaarden zout halen in Setúbal.¹⁵⁴

Punto de Araya en de Staatse diplomatie in Spanje

De kwestie rond het zout in de Punto de Araya brengt meerdere aspecten van het buitenlandse beleid van de Republiek ten opzichte van Spanje aan het licht. Ten eerste laat het zien dat de buitenlandse politiek die Johan de Witt voerde, waarin hij Frankrijk en Engeland te vriend wilde houden, zelfs in de crisisjaren van 1657 en 1658 ongewijzigd bleef. Filips IV en zijn ministers hadden gehoopt een verbond te sluiten met de Nederlanders tegen de Portugezen. De Witt saboteerde, onder druk van Engeland en Frankrijk, de kans op een verbond tussen de Staten-Generaal en de Katholieke Koning. Volgens Gamarra zou de Republiek nooit openlijk breken met Frankrijk door een verbond te sluiten met Spanje, al zou de koning de Nederlanders vrije handel in al zijn Indiën beloven.¹⁵⁵ Ten tweede blijkt dat de Staten-Generaal hun resident geen politiek volmacht schonken. De Staten-Generaal hadden hem beloofd vrijheid te schenken in de onderhandeling over het zout in Araya. Toch werd van hem verwacht dat hij Den Haag goed op de hoogte hield van de onderhandelingen. Bovendien was hij niet gemachtigd om een verdrag in naam van de Staten-Generaal te tekenen, tot grote frustratie van de Spaanse autoriteiten in Madrid. Tot slot laat het wederom zien hoe nauw de commercie en de diplomatie van de Republiek met elkaar verweven waren. Commerciële belangen speelden een hoofdrol in de besluitvorming van het buitenlandse beleid van de Republiek. Zout was hierin zo belangrijk, dat het Amsterdamse vroedschap een boycot van Portugees zout niet wilde steunen, zonder dat zij met zekerheid wisten toegang te hebben tot de zoutpannen in Venezuela.

¹⁵⁴ F.W.J. Otte, *Vernieuwingen in de diplomatieke praktijk van de zeventiende eeuw. Brazilië als twistappel tussen de Republiek, Portugal en Engeland (1654-1661)* (MA-scriptie Leiden 2006) 48-52.

¹⁵⁵ Israel, *The Dutch Republic and the Hispanic World*, 10.

Hoofdstuk 4: Ambassadeur Hendrik van Reede van Renswoude

Quelque satisfaction que nous aijons des services, que le sieur de Reede de Reede de Renswoude nous rend aupres de vostre Majestesté, nous avons estimé, qu'il continuera ses negotiations avec plus de lustre pour vostre Majesté aussij bien que pour cet Estat, si nous l'honorions de la qualité d'Ambassadeur Ordinaire.¹⁵⁶

Op 6 juni 1664 besloten de Staten-Generaal hun resident in Madrid te bevorderen tot ordinaris ambassadeur. De grote kartrekker achter de promotie was Johan de Witt. Zeeland was, net als bij Van Renswoude's benoeming tot Staats resident in Madrid in 1656, tegen de promotie tot ambassadeur. Dit was niet zo vreemd, aangezien Zeeland in 1664 als enig gewest nog steeds de vrede niet had geratificeerd.¹⁵⁷ Van Renswoude moest opnieuw op audiëntie gaan bij de Spaanse koningin en alle belangrijkste minister om zich officieel voor te stellen als ordinaris ambassadeur van de Verenigde Nederlanden. Hij moest zich ook opnieuw verontschuldigen voor het uitstel van de aanstelling. Weer waren verscheidene 'gewichtige' zaken de oorzaak geweest van de uitstelling. Van Renswoude moest als ambassadeur de vriendschappelijke relaties tussen de Staten-Generaal en de Spaanse kroon waarborgen. Daarnaast moest hij ook de Staatse onderdanen die in Spanje resideerden bijstaan en zorgen dat zij werden behandeld volgens de afspraken die gemaakt waren tijdens de Vrede van Munster en Maritieme Traktaat. Ook werd de ambassadeur op het hart gedrukt ervoor te zorgen dat de Republiek in de volgorde van precedentie de plaats direct achter de koninkrijken en de Republiek Venetië diende in te nemen.¹⁵⁸ De Nederlandse Republiek was aan het begin van de zeventiende eeuw de grootste commerciële en financiële macht in Europa, alsook een aanzienlijke militaire macht. Omdat het land geen monarchie was werden de afgezanten van de staat echter niet met hetzelfde aanzien behandeld als de gezanten van de Europese monarchen. Naar mate de tijd vorderde accepteerde de zelfverzekerde Republiek deze ondergewaardeerde positie niet langer. In de instructies aan de Nederlandse onderhandelaars in Münster werd hen opgedragen ervoor te zorgen dat zij op gelijke voet werden behandeld als de Venetiaanse ambassadeurs.¹⁵⁹ De Republiek zocht erkenning voor haar status als Europese grootmacht, vandaar dat ook Van

¹⁵⁶ Brief van de Staten-Generaal aan Filips IV waarin zij de promotie van Hendrik van Reede van Renswoude tot ambassadeur bevestigen, Den Haag 6 juni 1664, NL-HaNA, Staten-Generaal, inv.nr. 11952.

¹⁵⁷ Brief van Gamarra aan de koningin van Spanje, Den Haag 10-6-1664, AGS, Estado, Legajo 8392.

¹⁵⁸ Spaanse vertaling van de instructies aan Hendrik van Reede van Renswoude, die de Staten-Generaal op 19-6-1664 hadden opgesteld. Gamarra aan de Filips IV, Den Haag 27-6-1664, AGS, Estado, Legajo 8392.

¹⁵⁹ Anderson, *The Rise of Modern Diplomacy*, 60.

Renswoude werd opgedragen er streng op toe te zien dat hij met de juiste grandeur behandeld werd.

Aan het einde van zijn instructies herinnerden de Staten-Generaal dat het ook in zijn functie van ambassadeur voor Van Renswoude ten strengste verboden was om geschenken aan te nemen. De ambassadeur werd aangesteld voor een periode van twee jaar, waarna de Staten-Generaal zouden beslissen of zij de aanstelling zouden verlengen.¹⁶⁰

De Europese politiek rond 1660

Het had dertien jaar geduurd voordat de Heren Hoog Mogenden de zending van ordinaris ambassadeur Antoine Brun hadden beantwoord met de aanstelling van een gezant van gelijke status. Rond 1660 waren de omstandigheden voor de aanstelling van een ambassadeur in Spanje veel gunstiger gestemd dan in de jaren daarvoor. Voor de aanstelling van Van Renswoude als ambassadeur hadden de Heren Hoog Mogenden in 1660 een buitengewoon gezantschap naar Madrid gestuurd. Dit hadden zij de koning al tweemaal beloofd, maar het was er steeds niet van gekomen. Het was daarom de hoogste tijd dat de Republiek hun vriendschap en goede wil ook op het hoogste diplomatieke niveau zouden betuigen. In Europa hadden enige grote staatkundige veranderingen plaatsgevonden, die een nieuw tijdperk in de Europese geschiedenis zouden inluiden. In Engeland had het Cromwell-regime na diens dood geen stand weten te houden en was Karel II, zoon van de onthoofde Karel I, uitgenodigd de troon te bestijgen. De terugkeer van Karel II zorgde voor een verbetering in de relaties tussen Engeland en de Republiek. In de zomer van 1660 waren de relaties tussen de beide mogendheden beter dan dat ze in lange tijd waren geweest. De dood van koning Karel X Gustaaf van Zweden en de Vrede van Kopenhagen die daarop volgde, zorgde voor rust in de Scandinavische landen en de Oostzee. Bovendien was met de Vrede van de Pyreneeën eindelijk een einde gekomen aan de langdurige oorlog tussen Frankrijk en Spanje.¹⁶¹

Het diplomatieke gezantschap bestond uit drie zorgvuldig uitgezochte, adellijke ambassadeurs: Johan van Merode, Godard Adriaan van Reede van Amerongen (de eerder genoemde neef van Johan en Hendrik van Reede) en de Fries Philip Aebinga van Humalda.¹⁶² Johan van Merode excuseerde zich op 17 december 1660 tijdens zijn eerste audiëntie bij de Spaanse koning voor het uitstel van de ambassade. Het uitstel werd wederom gewijd aan

¹⁶⁰ Spaanse vertaling van de instructies aan Hendrik van Reede van Renswoude, die de Staten-Generaal op 19-6-1664 hadden opgesteld. Gamarra aan de Filips IV, Den Haag 27-6-1664, AGS, Estado, Legajo 8392.

¹⁶¹ Ebben, *Lodewijck Huygens' Spaans journaal*, 24.

¹⁶² *Ibidem*, 13.

‘gewichtige zaken’. Volgens hem hadden de Eerste Engels-Nederlandse Oorlog (1652-1654) en de Noordse Oorlog (1655-1660) de Staten-Generaal verhinderd eerder een ambassade te sturen. In werkelijkheid hadden de Nederlandse bestuurders het niet wijs geacht openlijk vriendschap te sluiten met Spanje, aangezien zij niet met Frankrijk en Engeland gebrouilleerd wilden raken. Elke officiële toenadering tot Spanje werd vakkundig vermeden, om Engeland en vooral Frankrijk niet voor het hoofd te stoten.¹⁶³

De bezoldiging van een Staats ambassadeur

Een andere belangrijke reden voor het uitstel van de promotie was hoogstwaarschijnlijk de enorme kosten die een ambassadeur met zich mee bracht. Als resident verdiende Hendrik van Reede 20 pond per dag, wat neerkwam op 7300 pond per jaar. Zoals gezegd, werden deze kosten betaald door het gewest Utrecht. De Staatse ambassadeur in Parijs was de Hollander Willem Boreel. Zijn traktement werd betaald door Holland. De Staatse ambassadeur in Londen was de Zeeuw Michiel van Goch, zijn traktement werd daarom betaald door Zeeland. De ambassadeurs in Parijs en Londen ontvingen in 1668 een traktement van 18.000 gulden per jaar. Hoe enorm veel geld dit is, valt goed te illustreren door middel van een vergelijking met de bezoldiging van de hoogste ambtenaren in de Republiek. De Franse ambassadeur ontving in 1649 een loon van 14.000 gulden, terwijl de griffier van de Staten-Generaal in 1650 ‘maar’ 4300 gulden verdiende. Toen de ambassadeur van Frankrijk in 1670 een traktement van 20.000 gulden ontving, verdiende Johan de Witt slechts een fractie van dit bedrag; namelijk 6.000 gulden. De hogere bezoldigingen van ambassadeurs ten opzichte van resident had waarschijnlijk te maken met de noodzaak van de ambassadeur om de staat waardig te representeren.¹⁶⁴

Toen de Staten-Generaal Hendrik van Reede op 6 juni 1664 bevorderde tot ordinaris ambassadeur volgde de bezoldiging van de kersverse ambassadeur dat van de ambassadeur in Engeland. Hij ging in dat jaar dus 18.000 gulden verdienen. Dat geld werd echter niet opgehoest door het gewest Utrecht, maar door Holland. Holland werd nu aangeslagen voor zowel de Staatse ambassadeur in Parijs als die in Madrid. Het rijkste gewest van de Republiek betaalde bijna alle gezanten in het buitenland: de resident in Zweden (6.000 gulden), de resident in Constantinopel (7.500 gulden), de resident in Frankfurt (3.000 gulden), de

¹⁶³ Ebben, *Lodewijck Huygens' Spaans journaal*, 25; Propositie van Hendrik van Reede van Renswoude gedaan aan de koning van Spanje in naam van de Staten-Generaal, 7-8-1656, AGS, Legajo 8641, f. 310.

¹⁶⁴ Heringa, *De eer en hoogheid van de staat*, 112-114.

commissaris in Danzig (2.400 gulden), de agent in Calais (3.000 gulden), de resident in Brussel (4.000 gulden), de resident in de Sont (3.000 gulden) en de resident in Portugal (4.000). Daarnaast betaalde het gewest allerlei andere functionarissen die daar aanwezig waren, zoals tolken, predikanten et cetera. Dit alles kostte Holland in 1670 in totaal 402.600 gulden! Zeeland bleef een som van 18.000 voor de Staatse ambassadeur in Engeland betalen en Utrecht betaalde een loon van 3.000 gulden aan de Staatse resident in Hamburg. De andere gewesten hadden geen kosten wat betreft buitenlandse gezanten.¹⁶⁵

De promotie van Van Renswoude had in de eerste plaats een enorme toename van zijn inkomen tot gevolg. Om te onderzoeken hoe het functioneren van Hendrik van Reede veranderde na zijn promotie, wordt een zaak bekeken waarin de ambassadeur zeer actief was. Op 23 september 1665 viel de bisschop van Munster, Bernhard von Galen, met een groot leger Overijssel binnen.¹⁶⁶ Om aan te tonen hoe de Staatse ambassadeur in Madrid in de zaak verzeild raakte, is het noodzakelijk eerst de achtergrond van de oorlog te onderzoeken.

Bommenberend

Bernhard Christoph von Galen (12 oktober 1602 – 19 september 1678) was een telg uit een oud Westfaals geslacht van de Duitse landadel. Hij werd geboren op de havezate Bisping bij Rinkerode, ten zuiden van Münster, in het Westfaalse Münsterland. Na de dood van bisschop Ferdinand I van Beieren in 1650 werd Von Galen gekozen als nieuwe vorst-bisschop van Münster. Op 17 september 1651 werd hij in de dom van Münster officieel ingewijd als de nieuwe vorst-bisschop. Als lijfspreuk koos de bisschop: ‘Pie, juste, fortiter’ (vroom, rechtvaardig en sterk), wat kenmerkende eigenschappen zouden blijken voor zijn politiek. De bisschop bemoeide zich veel meer met de politiek in en rondom Münster dan zijn voorganger had gedaan. Zo was de bezetting van verschillende stadjes door de protestantse mogendheden Zweden en Hessen een doorn in het oog van de vorst-bisschop. Bovendien had Bernhard de vrees dat de vorst van Brandenburg zich met Staatse troepen van de Republiek zou verbinden om het bisdom Münster binnen te vallen. De bisschop had een diepgewortelde antipathie jegens de Republiek. Von Galen probeerde in de jaren 1650 namelijk de stad Münster volledig onder zijn gezag te krijgen. Het stadsbestuur van Münster was katholiek, maar sympathiseerde met de aanwezige protestantse burgers om zo een grotere onafhankelijk van

¹⁶⁵ Heringa, *De eer en hoogheid van de staat*, 113.

¹⁶⁶ W. Kohl, *Christoph Bernhard von Galen, politische Geschichte der Fürstbistums Münster 1650-1678* (Münster 1964) 205.

de bisschop te krijgen. De stad had tijdens de vredesonderhandelingen van 1648 een neutraliteitspositie verworven met bijzondere voorrechten. Dit was voor Bernhard von Galen onacceptabel, vooral omdat de stad zijn tegenkandidaat en grootste vijand Bernhard von Mallinckrodt herbergde. Von Mallinckrodt probeerde met zijn medestanders de vorst-bisschop ten gunste van hemzelf af te zetten. Von Galen wist Mallinckrodt te verbannen naar Ottenstein, waar hij in 1664 stierf. Het stadsbestuur vreesde voor de bisschop en zocht steun bij de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. De Münsterse gezant vertelde de Staten-Generaal dat de stad liever onderworpen werd aan de Turken, ja zelfs liever aan de duivel, dan aan de krijgszuchtige bisschop. De agressieve aanvallen die bisschop met een nieuw soort mortiergranaten op de stad Münster uitvoerde, leverde hem later de naam 'Bommenberend' op.¹⁶⁷

Vanaf het begin van zijn ambtstermijn maakte Von Galen er geen geheim van dat hij graag de heerlijkheid Borculo, oorspronkelijk een Münsters leen, weer onder zijn heerschappij wilde voegen. Na de dood van Joost, graaf van Bronkhorst in 1553 had de toenmalige bisschop als leenheer het mansleen van Borculo als vervallen verklaard. In 1612 wendde de kleinzoon van de graaf van Bronkhorst, Joost, graaf van Limburg Stirum, zich tot het Hof van Gelre in Arnhem om hersteld te worden in het oude bezit. Terwijl de zaak nog besproken moest worden in het Rijkskamergericht in Spiers, wees het hof van Gelre de heerlijkheid toe aan Limburg Stirum. Op 23 februari 1616 werd Borculo ingenomen en bezet door Gelderse troepen. De Münsterse troepen werden verslagen. Veertig jaar na dato was Bernhard von Galen hier nog steeds verbitterd over.¹⁶⁸

Bernhard von Galen zoekt steun bij de Rijnbond

De bisschop zocht in de zomer van 1665 steun bij zijn sterkste medestander in de in 1658 gesloten Rijnbond, Frankrijk, , om de heerlijkheid Borculo te heroveren. Toen de Münsterse gezant, commandeur Friedrich Korff-Schmising, in Parijs aankwam werd hij verwelkomd door de Staatse gezant Coenraad van Beuningen. De belangrijkste vraag die in Parijs gesteld werd, was wie de agressor in het conflict tussen de Republiek en Münster was. Van Beuningen had geen moeite de Franse minister van buitenlandse zaken Hugues de Lionne te overtuigen dat de bisschop degene was die een agressieve buitenlandse politiek bedreef.

¹⁶⁷ G.J.I. Kokhuis, *Bisschop Christoph Bernhard von Galen alias "Bommenberend" en de Münsterse oorlogen van 1665 en 1672* (Enschede 2009) 35-50.

¹⁶⁸ *Ibidem*, 55-58.

Commandeur Korf-Schmising wenste vervolgens dat de Fransen dan ten minste neutraal zouden blijven in het conflict. De Franse koning liet hem weten dat hij zich diende te houden aan het verdrag dat hij met de Republiek tegen Engeland had gesloten in 1662 en hij hem daarom geen neutraliteit kon garanderen. Lodewijk XIV vroeg zich vooral af waarom Von Galen een oorlog met een grote mogendheid zoals de Republiek wilde riskeren omwille van een kleinigheidje als de Borculo-kwestie. In vertrouwen vertelde de koning de Münsterse gezant vervolgens dat hij het de vorst-bisschop zeer kwalijk zou nemen als deze zich zou inlaten met zijn twee grootste vijanden, Engeland en Spanje. Bernhard von Galen was in de ogen van de Zonnekoning daarnaast een onbetrouwbaar lid van de Rijnbond, omdat de bisschop een goede vriend was van de Habsburgse keizer.¹⁶⁹

Vroeg in het voorjaar van 1665 waren er in het oosten van de Republiek reeds geruchten dat bisschop van Münster op oorlog met de Republiek uit was. Men vreesde bovendien dat ook de bisschop van Keulen en de hertog van Gulik en misschien zelfs de keurvorst van Brandenburg zich wegens hun antipathie jegens de Republiek achter de vorst-bisschop zouden scharen. De gewesten Gelderland en Overijssel werden ongerust en verzochten Den Haag tijdig maatregelen te trekken. Wegens de oorlog met Engeland die al sinds 14 maart 1665 hevige woedde, werden de Engelse en Schotse troepen uit het Staatse leger ontslagen en gedeeltelijk door andere troepen vervangen, maar voor de rest werd er vrij weinig gedaan. Von Galen was daarentegen wel bezig met het uitbreiden van zijn leger. Een verbond met Engeland tegen de Republiek leek in de maak en de bisschop zag zijn kans schoon Borculo te heroveren. Vervolgens kwam de Republiek in actie en begon ook troepen te werven. De Republiek had echter de steun van Frankrijk, die het lukte de gevreesde samenwerking tussen Bernhard van Galen en de andere vorsten van de Rijnbond te dwarsbomen.¹⁷⁰

Ondanks het gebrek aan bondgenoten uit de Rijnbond bleef Bernhard von Galen van mening dat de macht van de Republiek was gebaseerd op winsten uit de zeehandel en deze zouden door de oorlog met de Engelsen op zee teniet gedaan worden. Von Galen sloot een verbond met de Engelse koning Karel II, die de bisschop beloofde de kosten voor zijn troepen te betalen. Op 14 september 1665 stuurde hij de Staten-Generaal nog eenmaal een ultimatum

¹⁶⁹ Kohl, *Christoph Bernhard von Galen*, 206-207; Kokhuis, *Bisschop Christoph Bernhard von Galen*, 62.

¹⁷⁰ Kokhuis, *Bisschop Christoph Bernhard von Galen*, 67-71; Memorie ofte sommier relaes, van soodanige foules, excessen ende hostiliteyten [...] gepleecht, by ofte op den naeme vande Munstersche geworvene Trouppes; Dienende tot Instructie van hare Ho:Mo: Ambassadeur by den Heere Koningh van Hispanien tot Madrid, de Heere Henrick van Reede van Renswoude etc., Den Haag 21-5-1666, Bijzondere Collecties Leiden, Pamfletten Bibliotheca Thysiana, inv. nr. THYSPF 8077.

met daarin zijn wensen. Toen de Staten-Generaal deze op 20 september afwezen, verklaarde Bommenberend de Republiek de oorlog.¹⁷¹

Oorlog met de Republiek

De oorlog verliep aanvankelijk gunstig voor de bisschop, maar al snel keerden zijn kansen. Op 10 november 1665 arriveerde de Franse hulp aan de Republiek in Maastricht. De doortocht door de Zuidelijke Nederlanden werd de Franse troepen verboden en daarom waren zij door het gebied van het bisdom Luik getrokken. Bisschop von Galen bemerkte meer en meer dat hij alleen stond in zijn strijd tegen de Republiek. Zelfs zijn grootste medestander in de oorlog tegen de Republiek, de Oostenrijkse keizer, weigerde hem steun. De keizer was bang dat de belangrijke havenplaatsen van de Republiek in handen van zijn vijanden Engeland en Frankrijk zouden vallen. Alhoewel zijn militaire aanval op de Republiek in de lente van 1666 zo goed als verloren leek, weigerde de bisschop aanvankelijk te capituleren. Ondertussen waren door bemiddeling van Brandenburg wel enige vredesonderhandelingen in Kleef gestart. Von Galen had al tijden geen geld ontvangen van de Engelse koning en vroeg hem dringend om met het beloofde geld over de brug te komen, anders moest hij wel ingaan op de vredesonderhandelingen. De Engelsen antwoorden hierop dat zij al van de vredesvoorstellen op de hoogte waren en daarom niet verplicht waren om Von Galen tegen zijn vijanden te steunen. Nu zag de bisschop eindelijk in dat zijn benauwde positie in en stemde in met de vredesonderhandelingen. Ook tijdens deze onderhandelingen zou de heerlijkheid Borculo het grootste struikelblok blijven.¹⁷²

Op 18 april 1666 werd de vrede tussen de Staten-Generaal en de vorst-bisschop van Münster van Kleef gesloten. De vrede was een klinkende overwinning voor de Republiek. De bisschop moest zijn aanspraak op de directe heerschappij over de heerlijkheid Borculo opgeven. Daarnaast mocht hij zich niet meer verbinden met andere mogendheden. Bovendien moest hij het grootste gedeelte van zijn leger afdanken en reduceren tot 3000 man. De vrede moest 'eenen bestandigen eeuwigen peys' tussen de Staten-Generaal en de bisschop worden, maar in 1672 zou de bisschop, nu met de steun van Engeland, Keulen én Frankrijk de in Kleef gemaakte afspraken negeren en de Republiek nog eens binnenvallen.¹⁷³

¹⁷¹ Kokhuis, *Bisschop Christoph Bernhard von Galen*, 69-71.

¹⁷² Ibidem, 71-87.

¹⁷³ Articulen vanden Peys tussen die Heeren General Staeten ende den Heere Bisschop tot Munster, AGS, Estado, Legajo 2105, folio 66-2.; Kokhuis, *Bisschop Christoph Bernhard von Galen*, 126-127.

Koningin-regentes Maria Anna van Oostenrijk

Ondertussen hadden in Spanje enige dynastieke ontwikkelingen plaatsgevonden. Op 26 november 1661 was Don Luis de Haro overleden. Filips IV had er vervolgens voor gekozen geen opvolger voor zijn overleden *valido* aan te stellen. Even daarvoor, op 6 november 1661, was zijn zoon Karel geboren. Zijn eerste zoon en beoogde opvolger, Baltasar Carlos, was in 1646 op jonge leeftijd gestorven. Baltasar Carlos was voorbestemd te trouwen met de dochter van Filips' zus keizerin Maria, vrouw van keizer Ferdinand III. Nadat de jonge prins vroegtijdig overleed, besloot Filips zelf met zijn nichtje te trouwen. In 1649 trouwde Filips IV met de veel jongere Maria Anna van Oostenrijk. De poging een gezonde opvolger voor de troon te verwekken tussen de vierenveertigjarige koning en een veertienjarig meisje, leek bij voorbaat echter gedoemd te mislukken. Maria Anna kreeg vijf kinderen, maar de enige die haar kindertijd overleefde was een meisje, Margarita. In het najaar van 1661 werd uiteindelijk toch Filips' opvolger Karel geboren. De Habsburgse traditie van endogamie had al eerder gezorgd voor prinses met medische aandoeningen, maar de infante Carlos liet al op vroeg leeftijd ernstige symptomen van mentale en fysieke retardatie zien. Tot zijn vierde levensjaar kon hij niet lopen, omdat zijn benen te slap waren. Toen hij negen was kon hij noch lezen noch schrijven, terwijl hij een opleiding genoot onder de koninklijke biechtvader en een oud-professor van de universiteit van Salamanca. Daarnaast kreeg de prins bijna vier jaar lang borstvoeding door niet minder dan veertien minnen. De reden dat men hiermee ophield, was omdat Karel zijn vader Filips IV na diens dood in 1665 moest opvolgen als koning van Spanje. De koningin-moeder werd na de dood van haar man regentes in naam van haar zoon, koning Karel II.¹⁷⁴ Vanaf dat moment ging alle correspondentie van Hendrik van Reede rechtstreeks naar de Spaanse koningin en haar ministers in de Consejo de Estado, aangezien ook Maria Anna geen nieuw *valido* aangestelde.

Sterke taal van de Staten-Generaal

Op 21 mei 1666 verscheen een tien pagina's tellend pamflet, genaamd 'Memorie ofte sommier relaes, van soodanige foules, excessen ende hostiliteyten, als uyt het territoir ende gebiedt vanden Coningh van Hispagnen tegens dezen Staet, ende de goede Ingesetenen van dien, van tijdt tot tijdt gepleecht, by ofte op den naeme vande Munstersche geworvene Troupes;

¹⁷⁴ H. Kamen, *Spain in the later seventeenth century 1665-1700* (New York 1980) 20-21.

Dienende tot Instructie van hare Ho:Mo: Ambassadeur by den Heere Koningh van Hispanien tot Madrid, de Heere Henrick van Reede van Renswoude etc'. In dit pamflet, dat onder de naam van de Staten-Generaal werd gedrukt, werden de hostiliteiten aan de kaart gesteld die Münstertse troepen vanuit de Spaanse Nederlanden tegen de Republiek hadden begaan. Het pamflet was naar eigen zeggen bedoeld ter instructie van de Nederlandse ambassadeur in Madrid, Hendrik van Reede van Renswoude. Vooral de landvoogd van de Spaanse Nederlanden, de markies van Castel Rodrigo, moest het in het pamflet ontgelden.¹⁷⁵ De Portugese edelman Don Francisco de Moura Cortereal, derde markies van Castel Rodrigo, was, net als Fernando Telles de Faro, een representant van de groepering binnen Portugal die de staatsgreep van Johan van Bragança niet aanvaard hadden. Met name in kringen van de adel en de geestelijkheid vond men zulke groeperingen. Een aantal edellieden, dikwijls met nauwe familiebanden in Spanje, namen lange tijd een aarzelende houding tegenover de nieuwe koning aan. Tot deze groep behoorden ook de zogenaamde *fidalgos* die het Huis Habsburg onvoorwaardelijk trouw waren en na 1640 de wijk namen naar Spanje. Zulke gevallen van emigratie bleven gedurende de hele regering van koning Johan IV (1640-1656) voorkomen. Net als zijn vader en grootvader werd ook Francisco landvoogd van de Zuidelijke Nederland.¹⁷⁶

Het pamflet beschuldigde de markies ervan zich welwillend te hebben opgesteld tegenover de bisschop van Münster, toen deze troepen wilde werven in de Zuidelijke Nederlanden. Het pamflet stelde dat soldaten in dienst van de Münstertse bisschop met wapperende vaandels vanuit Brussel naar Willebroek hadden gemarcheerd. Ook zouden belastende brieven gevonden zijn waarin werd vermeld dat de poorten van de stad Antwerpen 's nachts meerdere malen waren geopend om munitie en wapens binnen te smokkelen op naam van een agent van de bisschop van Münster. Daarnaast werden de poorten van een stad als Antwerpen volgens het pamflet niet geopend zonder dat de landvoogd dit wist.¹⁷⁷ Daarnaast zouden 4.000 Engelse soldaten aan land zijn gekomen in de Vlaamse havensteden Oostende en Nieuwpoort. In de Meierij van 's Hertogenbosch, het Markizaat van Bergen op Zoom, de Baronie van Breda, de Landen van Overmaze en in Gelderland hadden Zuid-Nederlandse troepen in dienst van de bisschop van Münster enorme schade verricht. Vanuit de Zuidelijke Nederlanden hadden troepen bijvoorbeeld ene Casper

¹⁷⁵ Memorie ofte sommier relaes, Den Haag 21-5-1666, Bijzondere Collecties Leiden, Pamfletten Bibliotheca Thysiana, inv. nr. THYSPF 8077.

¹⁷⁶ Haas, 'Demasqué van een ambassadeur', 385.

¹⁷⁷ Memorie ofte sommier relaes, Den Haag 21-5-1666, Bijzondere Collecties Leiden, Pamfletten Bibliotheca Thysiana, inv. nr. THYSPF 8077.

Baselier doodgeschoten en zijn huis, gelegen in de Baronie van Breda, leeggeroofd, waarna alle buit werd meegenomen naar Antwerpen. Volgens het pamflet hadden de Staten-Generaal deze misstanden meermaals aangekaart bij de Spaanse ambassadeur Esteban de Gamarra. Ze hadden een vergoeding voor de geleden schade verzocht en wilden een verzekering dat de onderdanen van de Spaanse Kroon in de Zuidelijke Nederlanden zich nooit meer tegen de Republiek zouden keren. In tegenstelling tot deze eis ging het werven van troepen door de bisschop in de Zuidelijke Nederlanden, onder 'conniventie ende oochluyickinge' van de landvoogd, onverminderd door. Volgens het pamflet hadden Zuid-Nederlandse troepen onder leiding van de graaf Van der Natt, samen met de groep van 4.000 Engelse soldaten die in Vlaanderen aan wal gekomen waren, de bisschop van Münster bijgestaan in zijn belegering van Oudenbosch. Nadat dit door tussenkomst van Staatse troepen onder leiding van Henri Charles de la Tremoille, de prins van Tarente, was voorkomen trokken de troepen van Van der Natt zich terug naar Borgerhout bij Antwerpen. Vervolgens probeerde de graaf het Kasteel van Wouw in te nemen, maar werd vernietigend verslagen door de Staatse troepen, opnieuw onder leiding van de prins van Tarente.¹⁷⁸

Het pamflet waarschuwde vervolgens dat de handen van de Staten-Generaal 'albereyts jeuckten' om het gehele territorium van de Spaanse koning in de Nederlanden 'te doen berooven, plunderen, brandtschatten ende onder contributie brengen.' De Staatse troepen stonden volgens het pamflet paraat om de Zuidelijke Nederlanden binnen te vallen en aangezien soldaten uit de Zuidelijke Nederlanden zoveel schade hadden aangericht in de Republiek, was een inval gerechtvaardigd. Toch hadden de Hoog Moogende heeren het wijs geacht te wachten op een reactie van de Spaanse Kroon. Ze eisten een terugbetaling van de geleden schade en een verzekering dat de vriendschap en vrede tussen de Republiek en de Spaanse Kroon niet opnieuw zou worden verzaakt. Daarnaast verwierp het pamflet het excuus van de landvoogd dat hij zijn best had gedaan om zijn onderdanen in het gareel te houden. Op 13 februari 1666 had Castel Rodrigo namelijk een plakkaat laten uitvaardigen, waarin hij alle onderdanen van de Spaanse kroon in de Zuidelijke Nederlanden had verboden zich bij de bisschop van Münster aan te sluiten of de onderdanen van de Staten-Generaal ook maar enig leed aan te doen. Het plakkaat dreigde met fikse straffen: 'Wy hebben verboden gehadt gelyck wy andermael verbieden by desen, aen een iegelyck van wat natie oft conditie sy souden mogen wesen binnen den lande van syne Majesteyt te doen eenige acten van vyantschap

¹⁷⁸ Memorie ofte sommier relaes,, Den Haag 21-5-1666, Bijzondere Collecties Leiden, Pamfletten Bibliotheca Thysiana, inv. nr. THYSPF 8077; M. Jansen, 'Biografie van Henri Charles de la Tremoille, gouverneur van 's-Hertogenbosch', *Bossche Bladen*, 2 (2000) 65-66.

tegens de personen oft goederen, meubele oft immeubele, peerden, oft bagagie vande onderdanen der voorsz. Heeren Staten General oft van de gene wesende in hunnen dienst, ende te brengen in den lande van syne Majesteyt eenige gevangenen oft hun daerinne met eenigen buite immediatelyk te retireren, oft uyt den lande van syne Majesteyt uyt te loopen in degen van de gemelde Heeren Staten en de van daer weder te keeren, alles op pene van verbeurte van het leven.¹⁷⁹

Volgens het pamflet werd dit plakkaat niet streng genoeg nageleefd en werden veel minder executies uitgevoerd dan nodig was. Bovendien was het excuus van de markies dat het werven van troepen in de Zuidelijk Nederlanden zonder zijn weten had plaatsgevonden volgens het pamflet irrelevant, omdat een gouverneur zaken van zulk gewicht behoorde te weten. Bovendien geloofde het pamflet niet dat de gouverneur van niets wist. De landvoogd werd beschuldigd van nalatigheid en daarom werd compensatie geëist voor de geleden schade. Het pamflet meende dat de Staten-Generaal uit de correspondentie van de Spaanse koningin hadden gemerkt dat zij nog niet helemaal op de hoogte was gesteld van de ernst van de zaak. Daarom droegen de Staten-Generaal door middel van het pamflet de aanklachten over op de Staatse ambassadeur Hendrik van Reede van Renswoude. Hij moest de koningin overtuigen van het gewicht van de gepleegde misstanden en haar dwingen tot een degelijke compensatie van de geleden schade. Ook moest hij van haar een schriftelijke verklaring krijgen dat er nooit meer Engelse of andere vijandelijke troepen op het territorium van de Spaanse koning aanwezig zouden zijn.¹⁸⁰

De Spaanse reactie op het pamflet

Na de verschijning van het pamflet werd direct getwijfeld aan de authenticiteit van het drukwerk. De sterke taal die het pamflet uitsloeg aan het adres van de Spaanse landvoogd deed menig wenkbrauw fronsen. De markies van Castel Rodrigo had de Franse versie van het pamflet in zijn bezit gekregen. Zoals gezegd, werd in het pamflet een assumptie gemaakt dat de markies betrokken was geweest bij het werven van troepen door Bommenberend in de Zuidelijke Nederlanden. Hier schrok de landvoogd enorm van. De markies vroeg de Staatse resident in Brussel, Thomas van Sasburgh, of hij informatie had vernomen, waaruit bleek dat de Staten-Generaal de problemen bij het grote publiek bekend wilden maken door middel van

¹⁷⁹ Plakkaat uitgevaardigd door Don Francisco de Moura Cortereal, markgraaf van Castel Rodrigo. Brussel 13-2-1666. AGS, Estado, Legajo 2105, Folio 81-1.

¹⁸⁰ Memorie ofte sommier relaes, Den Haag 21-5-1666, Pamfletten Bibliotheca Thysiana, inv. nr. THYSPF 8077.

de drukpers. Sasburgh was niet overtuigd dat het pamflet uit naam van de Staten-Generaal was vervaardigd. In het pamflet werd namelijk niet duidelijk vermeld wie de drukker van het pamflet was, terwijl dat bij officiële pamfletten wel gebeurde. Daarnaast was het pamflet ook in het Frans gedrukt, terwijl volgens Sasburgh de Staten-Generaal hun pamfletten normaliter alleen in het Nederlands drukten. De vermoedens van de Staatse resident waren terecht. In een resolutie stelden zij dat hoewel het pamflet wel degelijk de waarheid sprak, de Staten-Generaal niet de opdrachtgevers waren tot de druk van het pamflet. Toch zat de schrik er bij de markies goed in. Hij beloofde er alles aan te doen de Hoog Moogende heren van zijn onschuld te overtuigen over hetgeen dat hem werd verweten in het pamflet. Daarnaast verzocht hij de Staten-Generaal een lijst op te sturen met de schade die de Republiek had geleden door de Münsterse troepen die het land via de Spaanse Nederlanden waren binnengevallen. Hij zou de lijst dan ter consideratie nemen en proberen tot een redelijke compensatie te komen.¹⁸¹ Gamarra was furieus na de verschijning van het pamflet. Hij schreef de Staten-Generaal dat het de Spaanse koning in een kwaad daglicht stelde. Hij verzocht de Staten-Generaal de verspreiding van het pamflet tot een minimum te brengen. Daarnaast verzocht hij de Staten de drukker te achterhalen.¹⁸²

Het succes van ambassadeur Van Reede van Renswoude

Hendrik van Reede had de koningin in maart 1666 een brief overhandigd waarin de Staten-Generaal uitgebreid hun beklag hadden gedaan over de hostiliteiten, plunderingen en oorlogshandelingen die gepleegd waren door Münsterse troepen vanuit de Zuidelijke Nederlanden.¹⁸³ Op 21 mei van datzelfde jaar hadden de Staten-Generaal de ambassadeur officieel ingeschakeld als hun onderhandelaar in Münsterse zaak. De uitgangspunten van de onderhandelingen in Madrid waren gelijk aan de eisen die in het pamflet te vinden zijn. Van Renswoude moest van de Spaanse autoriteiten een officieel document ontvangen waarin zij beloofden dat de Republiek niet meer vanuit de Zuidelijke Nederlanden zouden worden aangevallen en waarin zij eveneens beloofden geen Engelse troepen meer aan land te laten in

¹⁸¹ Brief van Thomas van Sasburgh, Staats resident te Brussel, aan de Staten-Generaal, Brussel 9-6-1666, NL-HaNA, SG, inv.nr. 7060; Spaanse vertaling van een resolutie van de Staten-Generaal, Den Haag 5-6-1666, Gamarra stuurde deze vertaling op 8-6-1666 door naar de Spaanse koningin. AGS, Estado, Legajo 2105, folio 71.

¹⁸² Vertaling van een brief van Gamarra aan de Staten-Generaal van 31-5-1666. Als onderdeel van een briefpakket doorgestuurd over het beklag van de Staten-Generaal aan de Spaanse koningin, 8-6-1666. AGS, Estado, Legajo 2105, folio 72.

¹⁸³ Kopie van een brief van de Spaanse koningin aan de Staten-Generaal, verstuurd naar Gamarra. Madrid 27-3-1666, AGS, Estado, Legajo 8396, f. 226.

de Vlaamse havensteden. Daarnaast moest er een vergoeding komen voor de in de Republiek geleden schade veroorzaakt door Münsterse troepen vertrokken vanuit de Spaanse Nederlanden. Van Renswoude had de eisen van de Staten-Generaal vervolgens herhaaldelijk aan de desbetreffende raden in Madrid voorgelegd. Op 8 september 1666 had de secretaris van de Consejo de Estado, Don Pedro Fernandez del Campo, hem de resolutie van de Spaanse koningin gegeven. Zij had de markies van Castel Rodrigo de opdracht gegeven de geleden schade in de Republiek volledig te vergoeden. De markies mocht niet in gebreken blijven, want een gezonde relatie tussen de beide Nederlanden was volgens de koningin essentieel voor de welvaart van de beide gebieden.¹⁸⁴ Op 2 december kon de baron de Staten-Generaal opnieuw verblijden met goed nieuws. De Spaanse koningin had in overleg met de Consejo de Estado besloten Castel Rodrigo spoedig een brief sturen met daarin de mededeling dat het verboden was om Spaanse goederen of soldaten met de Republiek als bestemming doorgang door de Zuidelijke Nederlanden te verlenen.¹⁸⁵ In juni van 1666 was in Brussel al een plakkaat uitgevaardigd waarin het verbod was uitgesproken op het smokkelen van Engelse goederen naar de Republiek. Dit verbod werd volgens de Staten-Generaal niet streng genoeg nageleefd. Nog steeds kwamen veel Engelse producten via de Spaanse Nederlanden de Republiek binnen. De Staten-Generaal dreigden daarom een verbod op de invoer van producten uit de landen en provinciën onder de Spaanse kroon. Aan Van Renswoude viel de taak om de brief van de Staten-Generaal te overhandigen en haar van de goede intenties van de Staten-Generaal te overtuigen.¹⁸⁶ Waarschijnlijk heeft dit dreigement de druk bij de Spaanse koningin en de Consejo de Estado dusdanig verhoogd, dat zij de Staten-Generaal enkele weken later op de hoogte stelden de markies een brief te sturen waarin de misstanden aan de kaak zouden worden gesteld. Wat Gamarra in Den Haag en Sasburgh in Brussel niet lukte, lukte Van Reede van Renswoude in Madrid wel. Hij kreeg de Spaanse autoriteiten zo ver om in te stemmen met de eisen van de Staten-Generaal. Bovendien was het voor de Republiek van essentieel belang dat de oorlog met Engeland op zee werd uitgevochten en niet op het land. Ook op dit vlak was de ambassadeur succesvol. Van Renswoude had de koningin en de Consejo de Estado weten te overtuigen de markies van Castel Rodrigo te schrijven dat hij het plakkaat van 8 juni 1666 beter moest gaan naleven. Daarin was namelijk al bepaald dat

¹⁸⁴ Van Reede van Renswoude aan Staten-Generaal, Madrid 20-8-1666, NL-HaNA inv.nr. 7060.

¹⁸⁵ Van Reede van Renswoude aan Staten-Generaal, Madrid 2-12-1666, NL-HaNA inv.nr. 7060.

¹⁸⁶ Van Reede van Renswoude aan Spaanse koningin, Madrid 18-11-1666, NL-HaNA, inv.nr. 7060.

er vanuit de Spaanse Nederlanden geen Engelse goederen of troepen naar de Republiek vervoerd mochten worden.¹⁸⁷

Een nieuw takenpakket?

De casus geeft goed weer hoe de Staten-Generaal hun ambassadeur te Madrid inschakelden. Ze stelden een lijst met klachten samen, die ze vervolgens opstuurden naar Van Renswoude in Madrid. Het was zijn taak om die klachten vervolgens bij de Spaanse autoriteiten aan te kaarten. Hoewel het zeer goed denkbaar is dat zijn nieuwe ambassadeurstitel meer gewicht in de schaal gooide tijdens de onderhandelingen, bleef de manier van werken van Van Renswoude in principe hetzelfde als voorheen. Tijdens de onderhandelingen over de zoutpannen in de Punto de Araya werden de voorwaarden voor het akkoord ook gesteld door de Staten-Generaal. Tijdens de onderhandelingen over *De Haes in 't Velt* werd Van Renswoude ingeschakeld door de Staatse consul te Cádiz Jacob van den Hove. Het lijkt er dus op dat Van Renswoude een dienende rol speelde in het centrum van het diplomatieke netwerk van de Staten-Generaal in Spanje.

De casestudy laat zien dat niet alle activiteiten van Van Renswoude een economische achtergrond hadden. Hoewel het niet ondenkbaar is dat deze nieuwe titel hem competenter maakte om te onderhandelen over politieke zaken, bleef de Staatse ambassadeur zich bovendien ook na zijn promotie fel inzetten voor de belangen van de Nederlandse kooplieden in Spanje. In de instructies die Van Renswoude kreeg toen hij tot ambassadeur werd gepromoveerd stond expliciet dat het bijstaan van Staatse onderdanen in Spanje een van zijn belangrijkste werkzaamheden bleef.¹⁸⁸ Op 28 september 1666 hielp hij twee Nederlandse kooplieden uit Puerto Santa Maria door brieven die zij naar hem hadden gestuurd door te sturen naar de Staten-Generaal en de bewindhebbers van de VOC.¹⁸⁹ Hij onderhield ook na zijn promotie nauw contact met de consuls. Jacob van den Hove schreef hem op 13 maart 1666 dat Abraham van der Hutten, een Amsterdamse koopman die tijdens Van den Hove's verblijf in de Republiek als consul gefunctioneerd had, en de koopman Gijsbert Mels door Spaanse autoriteiten aldaar waren vastgezet. De Staatse ambassadeur had met veel inspanning, 'soo te seggen met geweld', de ministers aan het hof in Madrid zo ver gekregen de beide

¹⁸⁷ Van Reede van Renswoude aan Staten-Generaal, Madrid 02-12-1666, NL-HaNA, inv.nr. 7060.

¹⁸⁸ Spaanse vertaling van de instructies aan Hendrik van Reede van Renswoude, die de Staten-Generaal op 19-6-1664 hadden opgesteld. Gamarra aan de Spaanse koningin, Den Haag 27-6-1664, AGS, Estado, Legajo 8392.

¹⁸⁹ Van Reede van Renswoude aan Staten-Generaal, Madrid 28-9-1666, NA-HaNA, S-G, inv.nr. 7060.

kooplieden op vrije voeten te stellen. Vervolgens zou hij de juiste papieren en processen gaan indienen bij de Consejo de Guerra, die zich verder over de zaak zou gaan buigen.¹⁹⁰

De dood van een Staats ambassadeur te Madrid

Ik heb van mijn devoir geacht te adviseeren hoe het Godt de Heere belieft heeft tot mijne seer groote droefheijt uijt deese weerelt te haelen nae 19 daegen bedtlegeringh aen eene heete koortse den 19 deeser mijn heer en oom Hendrick van Reede van Renswoude Uwer Hoog Moogende Ambassadeur.¹⁹¹

Met deze woorden lichtte Johan van Hardenbroeck, een neef van Hendrik van Reede van Renswoude, de Staten-Generaal op 22 september 1669 in over de dood van hun ambassadeur in Madrid.¹⁹² Hendrik was drie dagen daarvoor aan een zware koorts overleden. Van Renswoude was de eerste vaste gezant die de Republiek naar Madrid stuurde na het tekenen van de vrede in 1648. Hij had de Hoog Moogende heren van de Staten-Generaal vanaf 1656 tot aan zijn dood in 1669 eerst als resident en later als ambassadeur aan het Spaans hof gediend.¹⁹³ De dood van de Staatse ambassadeur ging in Madrid niet ongemerkt voorbij. De Spaanse autoriteiten lieten hem met grote pracht begraven, wat zonder twijfel samenhang met het feit dat hij als katholiek was gestorven.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Van Reede van Renswoude aan Staten-Generaal, Madrid 19-5-1666, NA-HaNA, S-G, inv.nr. 7060.

¹⁹¹ Nationaal Archief Den Haag (NA), Staten-Generaal, inv.nr. 7064, Johan van Hardenbroeck aan de Staten-Generaal, Madrid 22 september 1669.

¹⁹² Ebben, *Lodewijck Huygens' Spaans journaal*, 360-361; Gamarra aan de koningin-regentes, AGS, Estado, Legajo 8403.

¹⁹³ P.C. Molhuysen en P.J. Blok, red., *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek, Derde deel* (Leiden 1914) 1036.

¹⁹⁴ Heringa, *Eer en hoogheid van de staat*, 348.

Conclusie

Diplomatieke geschiedenis is een onderwerp dat historici sinds de jaren 1960 jarenlang hebben gemedend. Sinds het nieuwe millennium houden historici zich weer bezig met de geschiedenis van de internationale betrekkingen. Deze historici hangen een school aan die men de *New Diplomatic History* noemt. Zij propageren een bredere blik op de diplomatie, waarin niet alleen gekeken wordt naar diplomatie op het hoogste niveau. Er zijn ook *new diplomatic* historici die wel onderzoek doen naar de vaste gezanten, maar zij kijken vanuit een ander oogpunt naar de diplomatie op ambassadeursniveau. Erik Thomson vergeleek in zijn artikel het gezantschapswezen van Zweden met dat van Frankrijk.

Hij kwam tot de conclusie dat de Zweedse minister Axel Oxenstierna het Zweedse gezantschapswezen had omgevormd tot een netwerk van gezanten met een commerciële achtergrond. Het grootste gedeelte van de correspondentie met Stockholm ging over economische ontwikkelingen in het land of de streek waar de gezanten gevestigd waren. Het klassieke beeld van de diplomaat, dat werd geschilderd door historici als Mattingly, Anderson, Schilling en Heringa, is volgens hem vooral van toepassing op Franse diplomaten. De Franse ambassadeur was een hoveling die zich niet bezig hield met zaken van economische aard. Hij hield zich louter bezig met het vertegenwoordigen van de vorst, het vergaren van politieke informatie en het sluiten en behouden van bondgenootschappen. Richelieu had in de jaren 1620 verscheidene keren geprobeerd de Franse ambassadeur ook economisch geëngageerd te maken. Zijn pogingen bleken tevergeefs en stuitten bovendien op veel verzet binnen de Franse adel. Zij vonden dat de Franse ambassadeur, als directe vertegenwoordiger van de Franse koning, zich niet bezig behoorde te houden met commerciële aangelegenheden. Diplomatieke historici hebben het Franse model vaak aangehaald als toonaangevend en trendsettend in Europa. Thomson bewijst in zijn artikel dat het Franse model niet voor alle Europese staten als lichtend voorbeeld gold.

Hendrik van Reede van Renswoude had geen commerciële achtergrond, zoals de Zweedse gezanten die wel hadden. Daarnaast moest hij zich van de Staten-Generaal bezighouden met de eer en hoogheid van de Republiek aan het Madrileense hof. Bovendien was hij, tot grote vreugde van de Spanjaarden, een telg uit een aanzienlijke adellijke familie. Hij was zeker geen commercieel agent met een bescheiden achtergrond zoals de Zweden die vaak stuurden. Toch valt na dit onderzoek zonder twijfel te concluderen dat Johan de Witt en de Staten-Generaal hun gezant in Madrid in de eerste plaats hadden aangesteld om de belangen van de Nederlandse kooplieden, en daarmee de Nederlandse handel, in Spanje te

behartigen. Het is gezien de werkzaamheden waarmee Hendrik van Reede van Renswoude zich bezighield dan ook niet overdreven om te concluderen dat de gezant van 1656 tot aan zijn dood in 1669 vooral de Nederlandse commercie in Spanje had gediend. De Staten-Generaal gaven Van Renswoude de lagere titel van resident, zodat hij zich gemakkelijker in en rondom het Madrileense hof kon bewegen. Daarnaast had hij bij aankomst direct contact met de Staatse consuls die gesitueerd waren in de Spaanse havensteden. Zij waren degenen geweest die er herhaaldelijk bij de Staten-Generaal op hadden aangedrongen een vaste gezant in Madrid aan te stellen. Samen met de consuls ging de resident direct na zijn aanstelling aan de slag om de belangen van de Nederlandse kooplieden in Spanje te behartigen. Toen het schip *De Haes in 't Velt* in beslag was genomen door de Almirantazgo werd al snel duidelijk hoe effectief de samenwerking tussen de resident en de consuls kon zijn. De Staten-Generaal konden de resident zelf ook inschakelen, al waren zij erg voorzichtig met het uit handen geven van al te veel politieke volmacht. Toen de Staten Van Renswoude inschakelde om te onderhandelen over Nederlandse toegang tot de zoutpannen in de Punto de Araya werd dit pijnlijk duidelijk. Toegang tot zout was voor de Nederlandse economie cruciaal, aangezien het gebruikt werd in de conservering van bederfelijke goederen. In tegenstelling tot wat de Staten-Generaal de resident en de Spaanse koning beloofd hadden, was Van Renswoude niet gemachtigd de onderhandelingen te ondertekenen. Hij diende de overeenkomsten op te sturen naar Den Haag waar ze nader bekeken werden. In Den Haag werd onder leiding van Johan de Witt echter al gauw een stap terug gedaan. Van Renswoude hield zich echter niet louter bezig met economische zaken. Ongeveer twee jaar na zijn promotie tot ambassadeur moest hij de Spaanse koningin-regentes overtuigen een schadevergoeding te geven voor de plunderingen die gepleegd waren door Münsterse troepen vanuit de Spaanse Nederlanden. Toch bleef ook na zijn bevordering de belangenbehartiging van de Nederlandse kooplieden prioriteit nummer één.

Dit onderzoek laat zien dat de traditionele zienswijze van de ambassadeur als hoveling niet voor alle staten de standaard was. Het Staatse gezantschapswezen in Spanje had een sterke economische inslag. Dit paste in het buitenlandse beleid dat Johan de Witt voor ogen had. Hij had het buitenlandse beleid van de Republiek het doel gegeven de Nederlandse commercie te dienen, net zoals Axel Oxenstierna dat eerder voor Zweden had gedaan. Zoals De Witt er in Den Haag alles aan deed de Nederlandse commercie te stimuleren, zo moesten de Staatse diplomaten dat in 'den vreemde' doen. Hendrik van Reede van Renswoude was daar in zijn periode als Staatse gezant in Madrid, ondanks het naar eigenzeggende gebrek aan enige 'bequaemheijt', meerdere malen zeer goed in geslaagd.

Archivalia

Archivo General de Simancas

Consejo de Estado

Legajo:

2092 C atologo de documentos de Flandes, a o 1658

2105 C atologo de documentos de Flandes, a o 1666

La Embajada de Espa a en La Haya

Legajo:

8385, 8392 Correspondentie Esteban de Gamarra – Koning Filips IV

8396, 8403 Correspondentie Esteban de Gamarra – Koningin-regentes Ana Maria

8471 – 8472 Correspondentie Esteban de Gamarra – Don Luis de Haro

8641 Generale correspondentie van de Staten-Generaal, kopie n en vertalingen van documenten gemaakt voor de Spaanse ambassade in Den Haag

Nationaal Archief Den Haag

Staten-Generaal, 1.01.02.

II. De bijlagen bij de resoluties van de Staten-Generaal

A: De ingekomen brieven en stukken en minuten van uitgaande brieven, verzameld in de "liassen"

13. Liassen Spangien

13.A. Ingekomen ordinari brieven en stukken, 1649-1796.

<i>Inv.nr:</i>	<i>Jaar:</i>
7048	1656, januari-juni
7049	1656 juli-december
7051	1657, juli-december
7060	1666

III. De dep cheboeken en de brievenboeken van de Staten-Generaal

B: De brievenboeken

3. Registers van ingekomen ordinarisbrieven uit verschillende landen en plaatsen

11915-11922: Registers van ingekomen ordinarisbrieven en bijlagen uit Spanje, 1577, 1649-1666

<i>Inv.nr:</i>	<i>Jaar:</i>
11918	1656-1657
11919	1658-1659

5. Registers van uitgaande ordinarisbrieven

11934-12082: Registers van uitgaande brieven, 1646-1795

<i>Inv.nr:</i>	<i>Jaar:</i>
11952	1664
11957	1669

Bijzondere Collecties, Universiteitsbibliotheek Leiden

Pamflet:

Memorie ofte sommier relaes, van soodanige foules, excessen ende hostileyten [...] gepleecht, by ofte op den naeme vande Munstersche geworvene Troupes; Dienende tot Instructie van hare Ho:Mo: Ambassadeur by den Heere Koningh van Hispanien tot Madrid, de Heere Henrick van Reede van Renswoude etc.

Inv. nr:

Bijzondere Collecties Leiden, Pamfletten Bibliotheca Thysiana, inv. nr. THYSPF 8077.

Literatuur

Anderson, M.S., *The Rise of Modern Diplomacy 1450-1919* (New York 1993).

Black, J., *A History of Diplomacy* (Londen 2010).

Bruin, G., de, 'Buitenlands beleid en gezantschapswezen in de republiek', *Nederlandsch archievenblad: oorgaan van de Vereeniging van Archivarissen in Nederland*, vol. 99, 1 (Den Haag 1995) 3-10.

Drossaers, S.W.A., *Diplomatieke betrekkingen tusschen Spanje en de Republiek der Vereenigde Nederlanden 1678-1684* (Den Haag 1915).

Ebben, M.A., 'Uwer Hoog Moogenden Onderdaenigsten Dienaers. Nederlandse consuls en Staatse diplomatie in Spanje, 1648-1661', *TvG* 127, 4, (Amsterdam 2014) 649-672.

Ebben, M.A., 'Een simpel tractaet van commercie ende marine, sonder obligatie tot eenige defensie, Spaans-Nederlandse betrekkingen rond 1660', in: M. Ebben en P. Wagenaar, red., *De cirkel doorbroken. Met nieuwe ideeën terug naar de bronnen. Opstellen over de Republiek* (Leiden 2006) 87-100.

Ebben, M.A., *Un Holandés en la España de Felipe IV, Diario del viaje de Lodewijck Huygens (1660-1661)* (Madrid 2010).

Ebben, M.A., *Lodewijck Huygens' Spaans journaal Reis naar het hof van de koning van Spanje, 1660-1661* (Zutphen 2005).

Engels, M.C., *Merchants, interlopers, seamen and corsairs. The 'Flemish' community in Livorno and Genoa (1615-1535)* (Hilversum 1997).

Everaert, J., *De internationale en koloniale handel der Vlaamse firma's te Cádiz (1670-1700)* (Brugge 1973).

Franken, M.A.M., 'Algemene tendenties en structurele aspecten van de buitenlandse politiek van de Republiek in de tweede helft der 17^e eeuw', in: G.A.M. Beekelaar, ed., *Vaderlands in veelvoud: 31 opstellen over de Nederlandse geschiedenis na 1500* (Den Haag 1975) 274-291.

Franken, M.A.M., *Coenraad van Beuningen's politieke en diplomatieke activiteiten in de jaren 1667-1684* (Groningen 1966).

Gerritse, J., *Macht en daadkracht tijdens de Noordse Oorlog. De politiek achter een Nederlands gezantschap naar Denemarken (1655-1658)* (BA-scriptie Leiden 2014).

Girard, A., *Le commerce français à Séville et Cadix au temps des Habsbourg; contribution à l'étude du commerce étranger en Espagne aux XVIIe et XVIIIe siècles* (Parijs 1932).

- Gouwens, F., *Ontdaen van de radicale qualiteyten ende de hooge bedieninge' Johan van Reede, heer van Renswoude (1593-1682). Een politieke biografie.* (Research MA-Thesis Europe 1000-1800 Leiden 2013).
- Haar, C., ter, *De diplomatieke betrekkingen tussen de Republiek en Portugal 1640-1661* (Groningen 1961).
- Haas, J.A.K., 'Demasqué van een ambassadeur. De Haagse ambassade van Dom Fernando Telles de Faro, 1658-1659', *BMGN* 99, 3. (Den Haag 1984) 377-395.
- Heringa, J., *De eer en hoogheid van de staat, Over de plaats der Verenigde Nederlanden in het diplomatieke leven van de zeventiende eeuw* (Groningen 1961).
- Herrero Sánchez, M., *El acercamiento hispano-neerlandes (1648-1678)* (Madrid 2000).
- Herrero Sanchez, M., 'La explotación de las salinas de Punta de Araya. Un factor conflictivo en el proceso de acercamiento hispano-neerlandés (1648-1677)', *Cuadernos de Historia Moderna* 14 (Madrid 1993) 173-194.
- Israel, J.I., 'The Dutch Merchant Colonies in the Mediterranean during the Seventeenth Century', *Renaissance and Modern Studies* 30, 1 (Nottingham 1986) 87-108.
- Israel, J.I. *The Dutch Republic and the Hispanic World 1606-1661* (Oxford 1986).
- Israel, J.I., 'The phases of the Dutch straatvaart (1590-1713) A chapter in the economic history of the Mediterranean,' *TvG*, vol. 99, 1. (Amsterdam 1986) 1-31.
- Jaeger, J.A., 't Kan verkeren. De lotgevallen van een in 1741 uitgestorven tak der Brabantse familie Suyskens', *De Nederlandsche Leeuw, Maandblad van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde* 66 (Den Haag 1983) 250-260.
- Jansen, M., 'Biografie van Henri Charles de la Tremoille, gouverneur van 's-Hertogenbosch', *Bossche Bladen*, 2 (2000) 65-66.
- Kamen, H., *Spain in the later seventeenth century 1665-1700* (New York 1980).
- Kohl, W., *Christoph Bernhard von Galen, politische Geschichte der Fürstbistums Münster 1650-1678* (Münster 1964).
- Kokhuis, G.J.I., *Bisschop Christoph Bernhard von Galen alias "Bommenberend" en de Münsterse oorlogen van 1665 en 1672* (Enschede 2009).
- Leira, H., & Neumann, I.B., 'The many past lives of the consul', in: J. Melissen & A. Mar Fernández, *Consular affairs and diplomacy* (Leiden 2011) 225-246.
- Mattingly, G., *Renaissance Diplomacy* (Londen 1955).
- Molhuysen, P.C. en Blok, P.J., red., *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek, Derde deel* (Leiden 1914).

Otte, F.W.J., Vernieuwingen in de diplomatieke praktijk van de zeventiende eeuw. Brazilië als twistappel tussen de Republiek, Portugal en Engeland (1654-1661) (MA-scriptie Leiden 2006).

Rowen, H.H., *John de Witt, Grand Pensionary of Holland, 1625-1672* (Princeton 1992).

Schilling, Heinz, *Konfessionalisierung und Staatsinteressen. Internationale Beziehungen 1559-1660*. F. Schöningh ed. Handbuch der Geschichte der internationalen Beziehungen Band 2 (Paderborn 2007).

Schutte, O., ed., *Repertoria der Nederlandse vertegenwoordigers in het buitenland (1584-1810)* (Den Haag 1976).

Steengaard, N., 'Consuls and nations in the Levant from 1570 to 1650', *The Scandinavian Economic History Review* XC (Stockholm 1967) 13-55.

Thomson, E., 'For a comparative history of Early Modern Diplomacy, Commerce and French and Swedish emissarial cultures during the early 17th century', *Scandinavian Journal of History*, vol. 31, No. 2. (Stockholm 2006) 151-172.

Veluwenkamp, J.W., 'Merchant colonies in the Dutch Trade System (1550-1750)', in: C.A. Davids, W. Fritschy en L.A. van der Valk, ed., *Kapitaal, ondernemerschap en beleid : studies over economie en politiek in Nederland, Europa en Azië van 1500 tot heden : afscheidsbundel voor prof. dr. P.W. Klein* (Amsterdam 1996) 141-164.

Wätjen, H., *Die Niederländer im Mittelmeergebiet zur Zeit ihrer höchsten Machtstellung* (Berlijn 1909).

Watkins, J., 'Toward a New Diplomatic History of Medieval and Early Modern Europe', *Journal of Medieval and Early Modern History Studies* (Durham 2008) 1-14.